

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

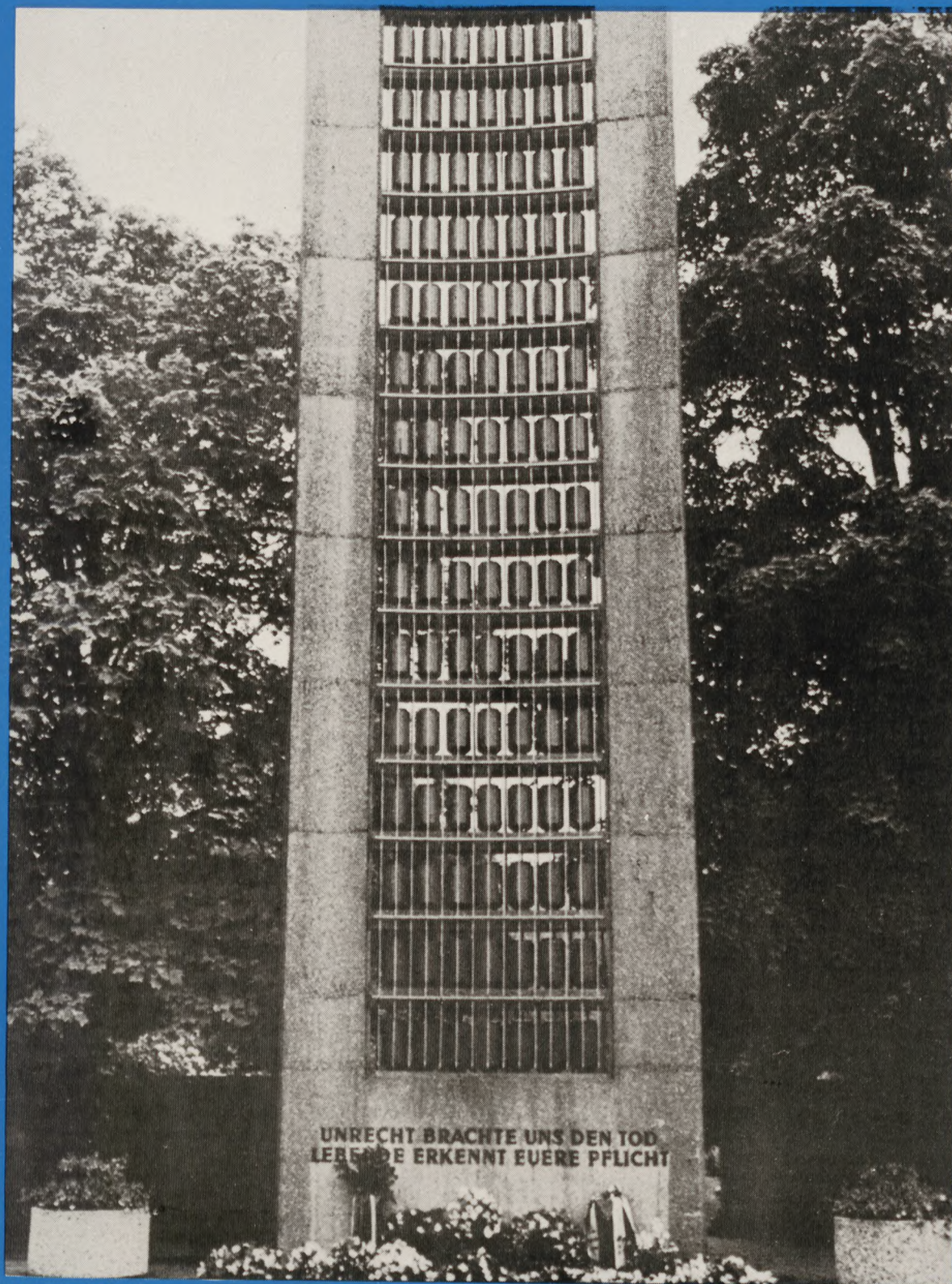
Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Pigtraad-Gestapofangen

Nr. 5
OKTOBER
1980

Henved 100 tidligere KZ-fanger fra Neuengamme - med pårørende - har været på pilgrimsfærd. De nedlagde også krans ved dette monument, der er rejst på Ohlsdorf kirkegård i Hamborg. De 105 urner symboliserer samtlige nazilejre i Tyskland.

Kammeraternes Hjælpefond

Stiftet 1945

Henvendelse om hjælp i henhold til fondens fundats rettes til kontorchef, cand.jur. Hans Andersen, Onsgårdsvej 17, 2900 Hellerup.

Henvendelse ang. feriehemmet på Kegnæs rettes til overlærer Preben Feddersen, 5874 Lundeberg, Hesselager. (09) 25 14 77. (Der er 7 senge).

Medlemmer: Iflg. fundatsens paragraf 4 kan som medlemmer af fonden kun optages danske statsborgere, der grundet aktiv indsats i frihedskampen i besættelsestiden har været indsat i danske eller tyske fængsler eller i danske eller tyske fange- eller koncentrationslejre.

På fondens møde den 24. september 1977 besluttedes det, at fondens virksomhed især skulle samles om at videreføre feriehemmet på Kegnæs, at videreføre bladet »Pigtraad« og at søge sikret, at 4. maj fortsat højtideligholdes i Ryvangen.

Forretningsudvalget:

Formand: Civilingeniør Mogens Dyre,
Hestehavevej 3, Sjellerupskov, 6430 Nordborg. Tlf. (04) 45 86 22.

Næstformand: Kontorchef, cand.jur. Hans Andersen,
Onsgårdsvej 17, 2900 Hellerup. Tlf. (01) 61 18 91.

Kasserer: Bankprokurist Olav Holst, Bengtstasvej 6, 2900 Hellerup.
Tlf. (01) 62 77 80. Giro 1 00 07 80.

Sekretær: Skoleinspektør Johs. Fosmark, Chr. Winthers Vej 1, 8600 Silkeborg.
Tlf. (06) 81 07 09.

Overlærer Preben Feddersen, Caroline Amalievej 11,
5874 Lundeberg, Hesselager. Tlf. (09) 25 14 77.

Den øvrige bestyrelse består af:

Skræddermester Povl Brandt
Glerupvej 19, 2610 Rødovre
Tlf. (02) 91 13 72

Direktør G. Jespersen
Gullestrupvej 7, 7400 Herning
Tlf. (07) 12 11 84

Kontorchef O. Olesen
Leonorasvej 8, 9000 Hasseri, Aalborg
Tlf. (08) 18 04 51

Overpostbud E. Holger Grome
Tårnby Torv 24, 2770 Kastrup
Tlf. (01) 50 33 86

Oberst K. Kjeldsen
Hallingager 47, 5750 Ringe
Tlf. (09) 62 31 63

Redaktør Johs. Rasmussen
Ømkulevej 9 7100 Vejle
Tlf. (05) 82 65 72

Sparekassedirektør Einer Hauberg
Holballe 3, 6473 Tandslæt
Tlf. (04) 44 86 04

Tandtekniker Leo Kærraa
Dalsvinget 1, 8270 Højbjerg
Tlf. (06) 27 04 28

Provst Poul Riis
Herrestræde 1, 4200 Slagelse
Tlf. (03) 52 05 33

Rektor Paul Holt
Præstevangsvej 35, 8210 Århus V
Tlf. (06) 15 48 05

General Fl. B. Larsen,
Kongstedgård, 4293 Dianalund.
Tlf. (03) 56 02 07

Solveig Skjøtt
Dalsø Park 128, 3500 Lille Værlose
Tlf. (02) 48 56 74

FANGESAMMENSLUTNINGENS REKREATIONSFOND

Fonden, der er stiftet af SAMMENSLUTNINGEN AF DANSKE FANGER FRA FRIHEDSKAMPEN 1940-45, yder støtte til rekreationsophold for tidligere fanger og andre invaliderede fra frihedskampen.

Ansøgningsskema kan rekvireres hos formanden: Oskar Verner, Murergade 10, 2200 København N eller i de enkelte foreninger. Der kan bevilges støtte på indtil 75 pct. af rekreationsopholdets samlede pris, dog max. kr. 1.500.

Der ydes støtte til ophold på egentlige rekreationshjem, kuranstalter, sanatorier etc. Til ophold af mere feriemæssig karakter kan der ikke bevilges støtte.

Ansøgningsskemaet skal ved indsendelsen være udfyldt således, at samtlige spørgsmål er besvaret. Den i skemaet nævnte dokumentation skal være bilagt. Originale bilag vil blive returneret sammen med besvarelsen.

Da bevilgede beløb ikke kan udbetales til ansøgeren, men kun til rekreationsopholdets arrangør, må skemaet indsendes i så god tid, at svaret kan være fremme, inden betaling for opholdet skal finde sted. Det må påregnes, at behandlingen af ansøgninger i fondens bestyrelse tager omkring 14 dage.

Bladet

Pigtraad - Gestapofangen

Udkommer med 7 numre i år.
(De lige mdr. + november).

ABONNEMENT

Poul Nielsen, Bjernedevej 40 a,
2700 Brønshøj
(01) 74 26 35
Telefontid 18-19
Giro 9 31 54 54

Eventuelle fejl i besørgelsen af bladet rettes hurtigst muligt ved henvendelse til udleveringspostkontoret.

ANNONCER

Chr. Winthers Vej 1,
8600 Silkeborg
(06) 81 07 09

REDAKTION

Johs. Fosmark,
(ansvarshavende)
Chr. Winthers Vej 1,
8600 Silkeborg
(06) 81 07 09

Frode Toft,
St. Kongensgade 63,5,
1264 København K
(01) 15 59 57

TRYK

Fjerritslev Avis Offset

INDHOLD:

Mindelunden i Aalborg	
bør a'jourføres	107
Interview med Bob Ramsing	108
Grænsegendarm om to	
uforglemmelige oplevelser	110
Tugthusfangernes engel	111
Erstatningslovens historie	
og tal IV	115
Fra redaktionen	116
Hilsen fra Norge	117
Dagbogen	118
Gensyn med Brandenburg	119
Ved Dunquerque	119
Cap Arcona	120
Runde dage	121
Bøger	125
Af dagens post	126
Foreningerne	127-131
Adresseliste	132

De efterfølgende numre af vort blad udkommer 15/11 og 15/12. Stof fremsendes 4 uger før de nævnte dage.

Pigtraad-Gestapofangen

NR. 5

OKTOBER 1980

35. ÅRGANG

Organ for Kammeraternes Hjælpefond og Sammenslutningen af dansk fanger fra
Frihedskampen 1940-45

Buchenwald-klubben . Dachau-klubben . Landsforeningen Erhvervshæmmede fra Frihedskampen . Landsforeningen
Gestapo-Fangerne . Hannover-Stöcken-gruppen . Horserød-Foreningen . Landsforeningen af kz-fanger fra
Neuengamme . Ravensbrück-gruppen . Sachsenhausen-foreningen . Stutthof-foreningen . Theresienstadt-foreningen

Mindelunden i Aalborg

*Ønsker og krav om en a'jour-føring, der tager hensyn til
indhøstede erfaringer*

For en del år siden var der her i bladet en omtale om Mindelunden i Aalborg, og derunder var der redegjort for tanker om, hvad lunden skulle stå for samt foto af en krog af Mindelunden.

Det var initiativrige mænd, som kort efter befrielsen fostrede tanken om et mindested for de modstandsfolk og søfolk, hvis legemer eller askeurne ikke kom hjem. Altså en slags symbolsk begravelse.

I tråd med denne tanke blev Mindelunden indrettet på Aalborg almen kirkegård, hvor der blev rejst et kors samt opsat relieffer og et mindevers.

Der blev også opsat mindeplader for dem, man dengang havde navne på, ligesom der blev gravsat en urne med aske fra en ukendt kz-fange symboliserende alle dem, der døde og blev brændt i lejrene og hvis aske ikke kunne komme hjem.

Sammenfattende kan man imidlertid sige, at der dengang havde været for lidt tid til undersøgelser og efterforskning, for lidt plads på kirkegården og endelig for få penge.

Der har fra sammenslutningen af erhvervshæmmede fra frihedskampen, Aalborg afdeling, været rettet adskillige henvendelser gennem den senere årrække til kommunen om en slags opretning eller ændring af mindelunden, idet den på forskellig vis er forekommet os utilstrækkelig.

**BELIGGENHEDEN ER
INDEKLEMT**

Beliggenheden er noget indeklemmt, og der synes ikke mulighed for udvidelse på grund af grave tæt omkring. Ligeledes

går der en ret trafikeret gang lige igennem Mindelunden, således at gæster ved højtideligheder meget let af folk, som passerer ad denne gang, bliver skilt fra korset, hvor kransenedlægning finder sted, hvilket kan forstyrre højtideligheden.

Værre er det imidlertid, at de opsatte mindeplader ikke på langt nær dækker det antal mennesker, som rettelig burde have deres plade, og det er f.eks. hændt undertegnede, der ved en julehøjtidelighed var taler i Mindelunden, at en meget bedrøvet slægtning til en af dem, der efter vedkommendes mening burde være mindet ved plade, rettede henvendelse til mig med forespørgsel, om »han ikke var fundet værdig«.

DER MANGLER

28 MINDEPLADER

Der er senere af et bestyrelsesmedlem i vor forening gennem flere år gjort et kolossalt arbejde for at finde frem til alle med tilknytning til Aalborg, som er døde som følge af frihedskamp og kz-lejrophold og derunder også hvem der ikke kom hjem efter søulykker. Derved er det blevet opklaret, at der ud over de 23 mindeplader burde være endnu 28, og det er derefter let forståeligt, at nogen kan have følt sig brøstholdne over, at plader mangler for deres pårørende.

Ved det seneste møde med kommunalforvaltningen var dette forhold ikke opklaret i sit fulde omfang, og der blev fra kommunens side lovet, at de manglende plader ville blive opsat ved en eventuel ændring af mindelunden. Der er efter mødet, der fandt sted den 17. marts 1980, allerede den 25. april sendt en fortegnelse over de 28 mang-

Den nuværende mindelund i Aalborg giver ikke megen plads til mindehøjtideligheder. Den ret befærdede vej fører lige forbi.

lende plader, og det er da muligt, at kommunalforvaltningen er blevet forskrækket over de mange plader, som naturligvis vil koste en del penge. I al fald er der ikke siden indkaldt til møde med kommunalforvaltningen.

3 GRUPPER I SAMARBEJDE

Om brugen af Mindelunden kan siges, at der er etableret et samarbejde mellem det såkaldte »stabskompagni« og De Erhvervshæmmede og tillige den nordjyske afdeling af Gestapofangerne, der er under reorganisering.

Stabskompagniet sørger for juleandagt og kransenedlægning, mens De Erhvervshæmmede arrangerer højtideligheden den 4. maj.

Tilslutningen har ikke været fuldt tilfredsstillende, men vi må håbe på fremtidens ungdom. Dette er berettiget bl.a. gennem den intensive foredragsvirksomhed, som De Erhvervshæmmedes foredragsudvalg udfolder på skolerne rundt omkring.

Afdelingens ønsker kan kort rides op således:

— **nuværende mindelund gøres helt dækkende som symbolsk begravelse for de savnede, derved at alle disse mennesker får deres plade.**

— **udbygning og omlægning af Mindelunden, således at »uvedkommende« gennemgang hindres og stedet i øvrigt får bedre rumvirkning.**

— **Opsætning af en mindemur med alle navne på dem, der havde tilhørsforhold til Storaalborg og som døde som følge af kz-lejr, direkte frihedskamp eller sejls ad i krigsfarvand under allieret kontrol.**

Dertil er den nuværende mindelund desværre efter vort skøn uegnet, hvorfor der er peget på anbringelse f.eks. i Mølleparken, hvor der findes et fortrinligt område, og hvor der foruden mindemuren må kunne rejses et kunstværk med støtte fra Statens Kunstfond.

A. J. Jørgensen (Åbo)

Jeg er heldig, jeg har fået et fædreland i tilgift

- siger forfatteren, film- og radiomanden Bob Ramsing

Bob Ramsing, 57 år, er en alsidig mand. Forfatter til ni bøger om krig og besættelse, om græsk natur og kogekunst, og forskellig andet. Han har også lavet over 30 film-manu-

skripter. Bl.a. soldaterfarcer og lystspil med fri kærlighed, for den slags havde man såmænd også før pornoen og »sengekanterne« en tid kom på mode.

Produceren Bob Ramsing i arbejde. Her er han (til højre) på scenen i det gamle hofteater, sammen med museumsinspektør Klaus Neiendam (til venstre) for at fortælle lytterne om dengang Struensee dansede sin sidste dans med dronningen i Hofteatret.

Ja, og så er Bob Ramsing radioreporter. Med et bredt arbejdsfelt. Før den tid dagblads-journalist, udlært på Venstres Pressebureau og Randers Dagblad.

Og før den tid igen kornet fra Sønderborg. Og aktiv modstandsmand. Sabotør i organisationen Holger Danske. Bob bliver man ikke sådan færdig med. En mand med flere indgange og mange facetter. I sommer lavede han også revytekster. Bl.a. til Fredericia-revyen. Og til ABC-revyen i Horsens.

PÅ KORNETSKOLE VED GRÆNSEN

- Bob, du var med i krigen. Med i »Holger Danske«, hvordan begyndte det hele?

- Jeg blev indkaldt i Sønderborg 1942. Men snart skulle alle danske hærenheder på tysk forlangende væk fra Jylland. Det var en fantastisk oplevelse for en 19-årig københavner, da vi skulle forlade byen. Der var fester og hjertevarm afsked. Også danske sydslesvigere talte ved festen. I baggrunden havde vi Dybbøl Mølle. Nogle kvinder græd. Det var 7. regiment, 10. bataljon, jeg tilhørte. En enhed, som altid har haft hjemme i Fredericia. Jeg har bare aldrig nået at tjenestegøre der. Fra Sønderborg blev vi forlagt til Kerteminde. Og 29. august 1943 blev jeg så interneret i Næstved en kortere tid.

CHRISTIAN ULRIK - EN AF DEM DER FØRTE AN

Så er vi fremme ved Holger Danske. På kornetskolen i Sønderborg traf jeg et menneske, jeg aldrig vil kunne glemme, den unge stud.theol. Christian Ulrik Hansen fra Farsø i Himmerland. Han var student fra Viborg Statsskole. Farsø, ja der var også Thit og Johs. V. Jensen fra.

Chr. Ulrik kom til at spille en stor rolle i mit liv. Han dannede sin egen modstandsgruppe, som jeg kom med i.

Og vi kom igen ind under den kendte organisation Holger Danske. Desværre gik det meste af gruppen siden tabt. Det var Per Sonne, dyrlægesøn fra Farsø, hvor Chr. Ulrik selv var fra. Sonnes far var selv modstandsmand. Det var kunstmaleren Erik Nyemann. Og de to unge fra ØK, Eduard Fr. Sommer og Preben Hagelin, og repræsentant Kaj Holger Schiødt, København. Christian Ulrik overgik siden til store opgaver i Jylland, hvor han blev anholdt 27. februar 44. Kammeraterne i København ville befri ham. Han sagde nej, fordi man ikke vidste, hvordan Gestapo så ville hævne sig på en række andre danske fanger.

Chr. Ulrik boede også meget i mit hjem i København. Far, som var afdelingschef i annonceafdelingen på Politiken, og en kendt leder i Dansk Motorsport, var selv fra Kolding. Og meget af min slægt er jysk. Oberst Møller, nu afgået chef fra Dragonregimentet i Holstebro og gift med Tulle Fiil fra Hvidsten-gruppen, er min halvfætter.

Nå, men i sommeren 1944 gik det virkelig skidt for Holger Danske. Vore tab var store. Flere grupper blev revet op, så jeg måtte

skyndsomt stikke af. Jeg kom til Den danske Brigade i Sverige, og der blev jeg løjtnant. En anden af de unge, der kom med i Holger Danske - og som også slap derfra med livet i behold, mens tid var, og mens vi samtidig havde så store tab til tyskerne - det var Vagn Holck Andersen, nogle år administrerende direktør på Lego i Billund, og nu på en tilsvarende toppost i Irma her i København.

PRØVER AT SKRIVE FOR DE UNGE

- Var det det, som satte dig i gang som forfatter?

- Ja, jeg har skrevet en række bøger med besættelsen og sabotagen som emne. Og jeg har bl.a. også søgt at skrive om det på en anden måde, så de unge i dagens Danmark bedre kan forstå lidt af alt det, der rørte sig i os, som dengang var unge. F.eks. kan jeg nævne bogen »En sabotørs hverdag«, som nu er genoptrykt.

Der er to ting fra dengang, som jeg synes, det stadig er værd at fremhæve. Man kom helt frivilligt til opgaven. Der var ingen, som tvang en til noget. Det var ens egen afgørelse. Man var kun drevet frem af en stærk personlig overbevisning om, hvad der var ret og uret. Ofte trappede det op undervejs. Men hele tiden var det en selv, som bestemte tempoet. Jeg tænker f.eks. på så ubehagelige ting som stikker-likvideringer.

Man kunne sige nej. Og det hændte, at vi i Holger Danske benyttede os af det.

- Bob, inden vi forlader dette emne, Hans Vangkilde, som tog sit eget liv for nogle måneder siden, han var jo din kollega ved dampradioen - og modstandsmand?

- Ja, Hans Vangkilde som blev 53 år, var jeg nær ven og kollega med i mange år. Og jeg var vel den sidste, som snakkede med ham. Han kunne af og til være noget deprimeret. Minuttet før han tog sit eget liv, ringede han til mig. Jeg prøvede at snakke ham fra hans dystre tanker. Men der var altså ikke noget at stille op.

Han havde været meget aktiv under besættelsen. I organisationen »5. kolonne« i Århus. Gestapo fangede ham en dag. Men han blev befriet og straks sendt til Sverige. Han kunne dog ikke falde til ro derovre. Han måtte hjem og virke. Og det lykkedes for ham at komme tilbage. Og at virke helt frem til befrielsen.

KZ-SYNDROMET

Men vi ser netop i disse år, at en del meget aktive fra krigens tid falder sammen, ikke kan tage mere. Buen har været for hårdt spændt. Der er slid på dem. For nogle er det vel kz-syndromet, eftervirkningerne fra op- og koncentrationslejrene. For andre, som måske var heldige og holdt sig fri af Gestapo og kz-lejrene, har der alligevel været store belastninger og spændinger, så byrderne psykisk og fysisk en dag bliver for store. Paul Thygesen og Jørgen Kieler, ja, også Hess Thaysen, er dygtige læger, som har studeret alt dette.

Eigil H. Larsens Eftf.

v.P. Juul (k-z. 67.975)

St. Strandsstræde 11
(v. Kongens Nytorv)

Flagfabrik

1255 København K
Telefon (01) 11 07 87

Vi må prøve at forstå dette, at se retfærdigt på det og hjælpe dem, som bryder sammen og har brug for støtte. Mange er for stolte til at klynke eller komme til i tide og bede om hjælp. Det går godt i måske mange år. Men en dag melder regningen sig for en del af dem fra de år.

FILMFØR OG NU

- Og så dine film, Bob?

- Ja, jeg har lavet manuskripter til mere end 30. Det var før, der var noget, som hed Filmfonden. Så det var ofte meget folkelige og ligetil film, frække er måske for stærkt et ord. Man skal bare huske på, at enhver dansk spillefilm dengang skulle stå alene.

Der var ingen Filmfond eller noget kulturministerium til at holde et sikkerhedsnet ud under økonomien. En film skulle helst ses af det halve Danmark eller mere, før den gav overskud. Jeg skrev også Ole Juuls »Det tusede Paradis« og Soyas »17« om til filmmanuskripter.

Min første film hed »6-dagesløbet«. Den lavede jeg sammen med Jørgen Roos, en dygtig filmmand. Altså, vi var simpelt hen tvunget til tit at se noget kommercielt på tingene. Men jeg er også den første til at sige, at det er godt, vi i dag har noget som Filmfonden.

MIN GRÆSKE KONE HEDDER »SØNDAG«

- Og bøgerne?

- Ja, det er blevet til ni bøger om besættelsen, om Grækenland og om rejser. Jeg plejer at sige, at jeg er en såre heldig mand. Jeg har fået et fædreland i tilgift: - Grækenland. Min kone er fra Kreta og hedder Kyriarki. Det betyder »Søndag«, så derfor kan man sige, vi holder søndag hele ugen hjemme hos os. Vi har begge et tidligere ægteskab bag os. Og store børn. Og har det dejligt.

Jeg har fået græsk familie og mange venner på Kreta i det hele taget. Det er så sjove og venlige mennesker, så helt anderledes end vi nordboer. Og da Grækenland samtidig er et sted, mange danske gerne rejser til i vore dage, så har jeg naturligvis benyttet mig af det og skrevet rejsebøger. Og en novellesamling dernede fra: Et hus på Kreta.

Jeg synes også, man lærer utroligt meget ved at se to så forskellige lande sat op mod hinanden. Jeg må sande med Klaus Ribbjerg, at jo mere man rejser ud i verden, jo mere

kommer man til at holde af sit eget land. Med alle dets fejl og mangler, så ser man alligevel rigtigt på baggrund af de andre lande, hvad vi har fået som danske.

- Ja, og så er du altså radiomand?

- Jeg har været i radiohuset siden 1962. Jeg kom dengang til reportage- og kulturafdelingen. Min læreremester var Willy Reunert. Ham kan jeg takke for alt, hvad jeg ved om radioen og dens muligheder. Og han er stadig min gode ven. Nu er jeg ved underholdningsafdelingen. Der var engang en lille afstikker til TV hos Niels Jørgen Kaiser, men det var en afstikker.

Jeg er glad for at være ved dampradioen. Vi har i min afdeling ca. 500 sendetimer om året. Og hos os får man lov til at gå løs på mange slags emner. Det er man som gammel provins-journalist glad for. Jeg kan nævne, at jeg nylig har lavet noget fra det gamle Hofteater (nu Teatermuseet) på Christiansborg. Og noget med Neumann, Tove Hyldgaard, Tony Lander, Fuzzy, Jesper Klein. Og jeg har været i Rom for at se lidt på El Greco, den berømte café, hvor f.eks. også H. C. Andersen kom. Jo, vi har et bredt spekter fra P 3 til features, tema-programmer, shows og koncerter.

RADIOEN - OG DE MANGE ENSOMME

Jeg synes, radioen har mange muligheder i konkurrencen med TV. Radioen virker mere intim, mere intens, mens billedjageriet i TV undertiden kan føre mere væk fra emnet end ind til det. Mon ikke mange har følt det sådan nu og da. Der har været og er mange gode serier i dampradioen. F.eks. kan vi nævne »I ro og mag«.

Jeg tror - siger Bob Ramsing ud fra mange års erfaring, - at der er et stort udækket kontaktt-behov i vor tid. Der er mange ensomme, syge og gamle. Og der er, hvad man måske ikke altid tænker så meget over, de ensomme og glemte børn. Dem, hvor både far og mor dagen lang har nok at gøre med at tjene penge.

Kammeraternes Hjælpesfond

er raske kammeraters hilsen
til de syge

Grænse- gendarm om to ufor- glemmelige oplevelser

Grænsegendarmeriets historie spænder over 131 år, nemlig fra 1838 til 1969. To begivenheder inden for disse år overskygger alle andre, nemlig grænseflytningen i 1920 samt deportationerne af 141 grænsegendarmere. 39 blev dernede.

Den tidligere gendarm, pens. vagtmester og fhv. sognerådsformand Andreas Brejning, Kollund, fortæller:

Artikelforfatteren, Andreas Brejning som grænsegendarm.

Jeg var medlem af vort hæderkronede grænsegendarmerikorps i 43 år. Det var fra januar 1920 til august 1963.

Jeg har i den tid haft 2 virkelig store oplevelser af vidt forskellig karakter - og dem vil jeg holde mig til.

Vort korps blev oprettet i 1838 nede ved den daværende grænse ved Ejderen. Der var tale om et militært organiseret told- og politikorps ved landegrænsen, og opgaverne var - som navnet siger - at forhindre det, vi i daglig tale kalder smugleri og overløberi. Korpsset har naturligvis fulgt landegrænsernes forskydninger mod nord og syd, indtil korpsset blev ophævet i 1969.

Oprindeligt var korpsset på omkring

100 mand, men under første verdenskrig 1914-18 blev det forøget til ca. 600 mand, dels på grund af det tiltagende smugleri, dels på grund af den forestående grænseflytning den 5. maj 1920.

Et af mit livs største oplevelser

Jal Grænseflytningen, det var en af de bedste og største oplevelser, jeg nogen sinde har haft. Det var en glædens tid med oplevelser, man aldrig glemmer.

Som unge gik vi og gjorde os de forestillinger, at dansk kunne de i hvert fald ikke tale dernede, så vi, der kom nordfra, fik travlt med at lære noget tysk, men jeg tror nu ikke rigtig, at vi fik det lært, men vi fik nu heller ikke brug for det - tværtimod blev vore forestillinger gjort rigtig grundigt til skamme.

Turen derned foregik med tysk tog og med tysk jernbanepersonale, men rundt på alle stationerne stod børn og voksne med små dannebrogflag og råbte hurra og sang danske fædrelandssange, så det føltes næsten som en hel kongelig modtagelse.

Vi, der skulle til Kollund, blev sat af i Tørsbøl, og der var Kollunds danske landmænd med hestekøretøjer for at tage imod os, og der var arrangeret kaffebord på Landbohjemmet i Holbøl, og da kaffen var drukket, og talerne var holdt, blev der sunget danske sange - uden anvendelse af sangbøger - for beboerne kunne dem alle lige fra første til sidste vers. Vi andre måtte derfor skamme os, for vi kunne faktisk kun en smule af første vers.

De første 14 dage ved den nye grænse gik med at lokalisere sig - lære terrænet og befolkningen at kende, og jeg skal love for, at vi kom på talefod med befolkningen. Det hele foregik i en stor festrus, både dag og nat. Love og bestemmelser var der ingen af. De kom først senere. Mad var der ikke så meget af, men spiritus var der tilsyneladende nok af.

Den næste store oplevelse var lige det stik modsatte. Da gik turen også sydpå. Det var den 5. oktober 1944. Rejsen foregik i kreaturvogne, der var tilskoddet og aflåst. Enkelte gange blev der gjort holdt og udluftet, men her var der ikke børn med flag, der hilste os velkommen, men soldater med geværer og maskinpistoler, der tog imod os.

Neuengamme var en fordelingslejr med mere end 35 udekommandoer. I selve hovedlejren var der til stadighed

ca. 10.000 mand - Häftlinge - og i de 6 uger, vi var der, passerede der andre 10.000. Arbejdet i lejren var hårdt, men meget forskelligartet.

Arbejdslejren Schandelah var meget primitiv og på en ca. 700 mand, der skulle udføre arbejdet på en forsøgsstation med olieudvinding af skifer.

Vi kom 141 gendarmere derned, og der blev 39 dernede, og det er jo tal, der taler for sig selv. Det var kulde og den manglende ernæring, der slog folk ned. De fleste fik et knæk, inden Røde Kors pakkerne nåede frem. Vore varme uniformer og alt uldtøj blev taget fra os, og vi fik udleveret noget gammelt, civilt tøj af forskellig karakter.

Jeg fik således et par benklæder, der manglede ca. 6 cm i at nå sammen, men da der var gået en uge, passede hæfterne, og efter 14 dage nåede de 6 cm over hinanden. Et sådant tempo var der jo ikke mange, der kunne stå for. Neuengammesuppen var af en sådan substans, at man kunne tvivle på, om svinene herhjemme ville æde den.

Nu de 35 år efter står det hele for mig nærmest som en ond drøm, og man kan næsten ikke selv forstå, at det virkelig er sandt, at man i omtrent et halvt år har gået og sjasket rundt dernede i de stribede fangedragter (i Schandelah) med gamle klude eller tagpap bundet om anklerne og håndleddene for netop at beskytte disse steder mod den værste kulde.

En tak for kammeratskabet

Jeg takker kammeratskabet for, at jeg slap så nogenlunde helskindet hjem. Netop det, at vi var så mange danske på samme sted, betød så vældig meget, for selv om vi ikke alle sammen kendte hinanden personligt, så dannede vort tilhørsforhold til gendarmeriet alligevel en vis samhörighed, så vi kunne støtte og hjælpe hinanden.

Ofte har jeg senere tænkt på, hvor det dog er mærkeligt, at vi mennesker skal så langt ned i skidtet for rigtig at kunne opleve noget så skønt, som det var, da vi vandrede ud gennem pigtrådsspærringerne, ud til De hvide Busser, trykke en dansk chauffør i hånden og sige »God dag« med en indre bevidsthed om og det sikre håb, at nu går det hjemad.

Det er noget, som næsten ikke kan forklares, men det er en stor glæde, der heller ikke må glemmes, men gemmes, og hvad der ligger forud, skal heller ikke glemmes, men gemmes.

Tugthusfangernes engel, kaldte vi hende

Af Knud Malthe Poulsen, Vejle

Det britiske Yorkshire Television er ved at afslutte filmoptagelserne om kvinder, der fik en særlig placering i verdenskrigens ragnarok. En af hovedpersonerne bliver Hiltgunt Zassenhaus. Vi bringer her en skildring af hendes indsats

Billedet er optaget i oktober 1974, da hendes bog »Mure« blev udsendt på dansk af Det Schønbergske Forlag. Til venstre ses forlagsdirektør Elsa Pedersen og yderst til højre forlagets konsulent Paul Monrad.

»Kære ven!

Det er så eventyrligt at kunne skrive brev og sende det til Norge og ikke mere ind til murenes verden, det giver glæde - en sjælden blomst hernede at få. Alle de møder, vi har haft hernede, står lyslevende for mig, måtte det gøre sit til, at I engang kan glemme de mange mørke timer, I havde i dette forbandede land. Da ville det være opfyldelsen af det, jeg i sin tid foresatte mig.

Men alt syntes så uvirkeligt. Jeg må tænke mig om, når jeg tænker på jer. Altfor ofte oplever jeg, at tankerne vandrer »indenfor« til de mange lange gange og trapper - ned til de kælderer - og jeg tænker på, om I fryser, og om suppen er blevet tyndere. Men så vågner jeg. I er hjemme i Norge, alle mine venner fra tiden hernede, for en lettelse det er.

Kjærlig hilsen Hiltgunt.«

• En ung tysk kvinde, Hiltgunt Zassenhaus, skrev dette brev. I mange år risikerede hun livet for at opmuntre og hjælpe os. Hende var det, som smuglede blyantstumperne ind og manuskripterne ud af tugthuset. Det er bare en lille detalje af hendes store og omfattende arbejde, men en typisk detalje: hun havde en

levende forståelse for, hvad de små ting betød for den enkelte fange. Hun var villig til at sætte livet ind for ting som måske under normale forhold tager sig nok så betydningsløst ud, men som for en fange betyder ubeskriveligt meget. Med et mod og en kraft, som man yderst sjældent er vidne til, udførte hun i det stille en livsfarlig gerning.

• Fra sit hjem i det bombehærgede Hamborg rejste hun sammen med den danske og de norske sømandspræster tusinde af kilometer til de mange tugthuse, hvor der sad danske og norske fanger.

Som brevcensur havde hun altid oversigt over, hvor fangerne befandt sig. Hun opsporede dem - og registrerede dem i sit kartotek. Mere end en gang var hun sammenbrudt nær efter oprivende fangebesøg og anstrengende rejser. Altid måtte hun leve under et nervepres i bevidstheden om, at et lille fejltrin kunne afsløre hende og koste hende livet. Alligevel mødte hun os altid med et smil, et kvindeligt smil midt blandt brutale repræsentanter for nazismen.

I tysk fængselsvæsens mandlige historie

havde det aldrig hændt før, at dette var blevet repræsenteret ved en ung kvinde.

Derfor gjorde Hiltgunts entré i tugthuset et stærkt indtryk på ledelsen. Den beordrede som sædvane en vagtmester til at overvåge, at alt gik rigtigt til, efter reglementet. Hiltgunt sagde »nej«. Hun gik til Gestapo og forlangte at blive alene med fangerne og præsten ved besøg. Hun fik sin vilje, Gestapo var den stærkeste, og fængselsledelsen måtte bøje sig.

• Fangerne blev glade for Hiltgunt. Hun kom til at berøre strenge i vort følelsesliv, som ikke var blevet berørt længe. Samaritanens rolle i denne forbindelse skal ikke undervurderes, men for Hiltgunt var det alligevel en underordnet funktion.

Havde hendes opgave været at øve barmhjertighed ved at ofre personlig velvære for at hjælpe andre, da havde der været mange opgaver blandt landsmænd. Nød og lidelser, pulverisering og død kom til at præge hendes hjemby. Opgaver behøvede hun ikke at lede efter. Samaritanertjenesten var hendes middel til at vise, at der også fandtes et andet Tyskland end det, som nazismen havde skabt.

• Hiltgunt var glad for sit land, der er ingen tvivl om det. Hun hadede nazismen og var kommet til den erkendelse, at hendes land måtte igennem nederlagets sviende smerte for at blive frigjort. Hun så på sit arbejde for os som et led i den frigøring, et yderst beskedent bidrag, som aldrig kunne give de store overskrifter. Men hun måtte være med, selv om det nu måtte ske i ensomhed.

• Ingen organisation stod bag hende, kun hendes familie og nogle få venner hjalp med at skaffe de ting, hun anså som væsentlig for fangerne, og som kom til at betyde så meget for os.

Hiltgunt var stærkt optaget af Albert Schweitzers livsfilosofi, hun troede på det enkelte menneskes ansvar. Hun var overbevist om, at grunden til forsoning mellem folkene først er lagt, når denne indstilling vinder frem. At man er villig til at sætte menneskeheden foran og over nationalitet og race. Ofte var hun ængstelig for sig selv, ængstelig for, at trangen til befrielse skulle drive hende til at tænke skematisk, i sort/hvid.

Gennem mange år havde hun vænnet sig til at se på fangerne som sine venner og vogterne som fjender. Når dette helvede var slut, ville hun da fortsat komme til at dele menneskene ind i grupper og blokke og ikke længere kunne øjne de menneskelige nuancer?

Dette spørgsmål martrede hende. Hun kom til at kæmpe på en af krigens vanskeligste fronter, midt i fjendens lejr, Gestapo. Hun ejede en bjergfast tro på skæbnen og på, at opgaverne blev lagt til rette for hende.

Det minder om et under, at hun kunne skaffe sig en sådan position og tillid hos det værste af alle politisystemer, verden har set.

Den norske sømandspræst Conrad Frederik Vogt-Svendsen var stationeret i Hamborg. Han ydede under besøgene hos danske og norske i tyske tugthuse en værdifuld hjælp, også i eftersøgningsarbejdet efter Tysklands kapitulation for at finde glemte skandinaviske fanger. Han har skrevet bogen: »Med Guds ord i fiendeland«.

Den norske sømandspræst Vogt-Svendsen har skrevet: »Af alle Herrens styrelser var tilfældet Hiltgunts en af de underligste og mest betydningsfulde.«

Hun var opvokset i et liberalt demokratisk hjem. Faderen var rektor. Hun var 17 år, da nazisterne tog magten. Hun følte det, som om en verden faldt sammen. De værste ckok fik hun, da hun så, hvordan kammeraterne faldt fra, en efter en, mange meldte sig ind i Hitlers ungdomsorganisationer.

Glemte var alle diskussioner i gymnasiet, samfund og organisationer med standpunkt for demokratiet og friheden, skønt disse debatter blev ført lige til de sidste dage før magtovertagelsen. Bare nogle få blev på skansen, men også de manede til forsigtighed. Det var en egenskab, Hiltgunt ikke var fortrolig med, hun måtte være i opposition til det system, hun hadede.

● Hun fuldførte eksamen i dansk og rejste til Danmark og England for at få et pust frisk luft. Også dér oplevede hun skuffelser.

Hun mødte mennesker, som forsøgte ikke bare at forklare, men også at forsvare Hitlers magtovertagelse. Tyskland trængte til en »stærk mand«, blev der sagt. Ja tak, vi kender lektion.

Mange kunne ikke forstå, at man som tysker kunne være modstander af nazismen, dens brutale alvor var ikke gået op for dem.

Efter hendes tilbagekomst til Tyskland satte jødeforfølgelserne ind. Jødiske forretninger

blev ødelagt og lukket, menneskene blev mishandlet og deporteret. Mange af Hiltgunts venner var iblandt dem. Det var i 1938, en forsmag på, hvad der var i vente.

● De deporterede jøder måtte skrive breve til udlandet og modtage pakker. Hiltgunt blev ansat i censuren. Hun var kommet til den erkendelse, at det ikke var nok at være politiserende individualist, hun måtte have en opgave at løse.

Hun fandt sin første opgave i den jødiske brevcensur. Mange vidnesbyrd fra jødiske familier, som blev hjulpet, fortæller om en indsats, som var meget lig den, hun senere gjorde for danske og norske fanger.

Om arbejdet for jøderne har hun sagt: »Jeg kan sige, at de var de mørkeste år i mit liv. Hvad jeg mødte at menneskeskæbner lader sig ikke beskrive. Jeg forsøgte at gøre det, jeg kunne, for at lette deres tilværelse, men det var jo kun en dråbe i havet. At jeg slap levende fra det, kan jeg med min skæbnetro forklare med, at der lå nye opgaver og ventede på mig.«

Da det blev forbudt jøderne at kontakte omverdenen, var min officielle forbindelse med dem slut. I disse år blev jeg klar over, at vort land var en stor fangelejr. Under disse forhold var livet ikke værd at leve, hvis man ikke havde en idé at kæmpe for - selv om det måtte blive i en beskeden målestok.«

● Mens hun ventede på nye opgaver, begyndte hun at studere medicin. I slutningen af 1942 kom der fra statsadvokaten i Hamborg en forespørgsel om hun ville overtage brevcensuren for de skandinaviske fanger i tugthuset i Hamborg. Baggrunden herfor var, at hun var uddannet tolk i dansk.

To gange afsløg hun, fordi hun ikke ville udføre et »vagtmands arbejde«, som man forventede af hende. Tredje gang sagde hun ja. Hun så det som et »fingerpeg« om, at der kunne ligge en »opgave« for hende. Hun satte den betingelse, at hun selv skulle slette i brevene, uden forpligtelse til at indgive anmeldelse. Mærkeligt nok blev betingelsen godtaget. Første runde var vundet.

Dette var en upersonlig virksomhed, bare skriftligt fik hun kontakt med fangerne.

Nye muligheder åbnede sig, da hun blev spurgt, om hun også ville være tolk under de besøge, som danske og norske sømandspræster fik lov at aflægge hos fangerne. Første gang troppede der en vagtmester op for at overvåge besøget. Hiltgunt øjnene de muligheder, dette job gav hende, til at gøre en større indsats for fangerne.

Hun gjorde statsadvokaten i Hamborg opmærksom på, hvor uheldigt det var, at en vagtmester overværede besøgene, da han ikke forstod, hvad der blev sagt. Hans nærværelse ville bare skade den virksomhed, hun skulle drive. Hun kunne bedre kontrollere besøgene, hvis hun var alene med fangerne og præsten.

Denne ordning godkendte statsadvokaten, og hun blev udstyret med en grøn gestapopas, som åbnede mange døre for hende.

● En ny skanse var indtaget. Men ordningen gjaldt bare Hamborg. Efter som fangerne blev spredt til forskellige tugthuse, måtte ordningen med list også gennemføres i de anstalter, som lå udenfor Hamborg.

Hiltgunt fik direktøren i Hamborg til at anbefale ordningen over for de øvrige tugthuse, og det lykkedes så at sige overalt. To gange blev hun indkaldt af Gestapo til forhør. Her kom det for en dag, at Gestapo var mere interesseret i vogternes holdning end i fangerens. Hun klarede sig gennem forhørene, intet blev opdaget.

Nu ved vi, at den tyske kapitulation også var en redning for hende. Hun var kommet i Gestapos søgelys på en måde, som hun ikke havde overlevet. For en gangs skyld var Gestapo for sent ude med nettet.

Hellere miste hovedet end miste hjertet

Efter reglementet havde fangerne lov til at skrive og modtage et brev hver 6. uge. De skulle censureres, og det var censorens opgave at rapportere alt mistænkeligt. For Hiltgunt overtog, hændte det da også, at censoren havde fæstnet sig ved et og andet. Hvis et brev kom nogle dage før, de seks uger var gået, havde censor den udsøgte fornøjelse at holde brevet tilbage, så fangen igen måtte vente seks uger.

Da hun kom til, slap brevene igennem, uanset hvornår de kom, og det blev kendt af de pårørende. Zassenhaus stod der på brevene, vi fik ind. I begyndelsen sagde det cen-

Chr. S. Oftedal.

surnavn os intet. Men det skulle snart blive forandret. Efterhånden som vi blev personlig kendt med hende, kom der altid en lille hilsen. Det kunne være opmuntrende ord, men også konkrete oplysninger om, hvor vore kammerater var, og hvordan de havde det. Hun blev et knudepunkt, som bandt gamle fangekammerater sammen.

Enhver, der har levet i et fængsel, ved, hvor meget sådanne oplysninger betyder.

- En norsk fange fortæller: »Vi gamle gutter fra den første hårde vinter og forår 1941/42 var knyttet sammen med bånd lige så stærke som slægtsbånd. Hiltgunt læste brevene nøje, både ind- og udgående. Hun lærte at kende vore familier. Koner og børn vidste hun navnene på og kendte deres fødselsdage.

Vigtigst blev hendes private kartotek over fangerne. Hun var den eneste, som til enhver tid vidste, hvor de danske og norske tugthusfanger var. Det blev til stor nytte, da rejsen hjem skulle organiseres, men det havde også stor betydning, når fanger skulle besøges.«

- Efter en energisk indsats lykkedes det sømandspræsterne i Hamborg på familiens vegne at opnå besøgstilladelse efter de samme regler, som gjaldt for tyske fanger: et besøg hver fjerde måned. Derved kom Hiltgunt ind i billedet - og blev dér. Vi var selvfølgelig yderst skeptiske, da vi mødte hende første gang i besøgsrummet. Vi havde deltaget i illegalt arbejde og kendte provokatørens rolle. Det var ikke noget nyt, at unge piger af Gestapo blev brugt til at lokke fanger.

Nordmanden Olav Brunvand fortæller: »Under det første besøg var jeg sammen med bl.a. Frederik Ramm. Hiltgunt kom da bare med et par spredte dagligdags bemærkninger, ellers overlod hun samtalen til præsten og fangerne, en ufarlig samtale om familie og hjem, og en lille andagt til slut.

Men til sidst brød Frederik isen, han tog tolken i hånden og sagde: »Jeg takker også Dem.« Det var et skrappt brud på reglementet. Hun tog hånden og smilte. Vi andre fulgte efter, og vi havde en levende fornemmelse af, at der lå noget ganske specielt i håndtrykket, vi fik. Det var den første varme kontakt. Langsomt, men sikkert voksede der frem et venskabs- og tillidsforhold. Farligt kunne det være, uforvarsligt var det vist. Men nogle chancer måtte tages.

Det begyndte med varsomme smil, en smule venlighed. Man mærkede, at det uhyggelige besøgsrum havde haft berøring af en følsom kvindehand. Det fik præg af næsten hjemlig hygge, når hun kom med dug og med blomster fra egen have. Så blev vi dus og på fornavn.

Hiltgunt lukkede ørerne, når præsten talte os de sidste krigsnyheder hjemmefra og fra udefronten. Efterhånden kom hun selv til at deltage aktivt i besøgene med nyhedsformidling og med små gaver.

Hun begyndte at lave besøgslisterne selv, reglementet blev sat ud af spillet. Hun sør-

Tegningen bærer på norsk teksten: »Vi venter i kol og boss mens brødrene våre slåss«. Den er udført i tugthuset Dreierbergen-Bützow af redaktør Chr. S. Oftedal, der også var medlem af det norske Stortinget. Hans bror var socialminister Svend Oftedal (Sachsenhausen). Tegningen er smuglet ud af Hiltgunt Zassenhaus og pastør Conrad Vogt-Svendsen.

gede for, at gamle venner kom sammen i besøgsrummet, og hun tog det ikke så nøje, om der gik mindre end de foreskrevne fire måneder mellem hvert besøg.

Efterhånden glemte vi, at hendes opgave var at påse, at intet ureglementeret foregik. Hun blev en vigtig ting af besøget, en kilde til inspiration og opmuntring. I det vi gik, kunne hun stikke en lille lap i hånden til at tage med ind i cellen.

Et lille eksempel fra 1943: »Kjære ven! Hvergang er det smerteligt at tage afsked med jer, så jeg syntes, denne lille hilsen må følge med ind i cellen. Jeg beder dig så inderligt have lidt tålmodighed endnu, og om at tage dig af vore gutter der hvor det begynder at glippe. Våren kommer - vær sikker på det. Denne tid har trods alt ikke været forgæves!« Et pust af menneskelighed i en kold, kold verden.

- Det var på det strengeste forbudt at tage noget med ind til fangerne, både for tolk og præst. Men da det var tolken, der skulle se efter, om reglementet blev overholdt, var denne del af reglementet slet og ret ophævet. Da kontakten var sluttet, kom de aldrig tomhændt til os. Hiltgunts kuffert blev tungere og tungere for hvert besøg. Problemet var at få det til at se ud, som om den var lige tung, når hun kom og gik.

Det hændte, at fængselsbetjentene spurgte, hvorfor hun bestodig bar på den tunge kuffert, hun havde svaret på rede hånd: »Hamborg bombes dag og nat, jeg tager ingen

chancer, nødudstyret bærer jeg altid på mig.« Det var en stor risiko, hun påtog sig. Nødudstyret var til os, individuelt afpasset. Hun havde sans for de små ting, som kunne give ekstra glæde.

Flere havde en særlig hobby, de gerne ville dyrke, andre ville lige så gerne have en bog. Vitaminpiller trængte alle til, og de fleste satte pris på en bid skrátobak. Mange var syge og kunne selvfølgelig ikke få den medicin, de behøvede. Hun skaffede det. Der var få, som vidste, at det kom fra den tyske hær, hvor hendes to brødre gjorde tjeneste som læger.

Nogle havde lyst til at skrive og tegne, hun skaffede blyanter og papir, tog siden tegningerne og manuskripterne med ud, og i en blikdåse gravede hun dem ned i sin have. Det lyder vist såre enkelt og godt. Men i virkeligheden løb både Hiltgunt og præsten en stor risiko. For Hiltgunt var det selvfølgelig ekstra farligt, fordi hun var pålagt en speciel opgave, at overvåge de udenlandske fanger. Hendes opgave ville blive betragtet som grov landsforræderi.

- Engang den norske sømandspræst bad hende være forsigtig og sagde, De kan miste Deres hoved, svarede hun: »Forsigtighed er ikke min dyd, og jeg vil hellere miste hovedet end hjertet.«

Selvfølgelig kunne ikke de små forsyninger, vi fik under besøg, råde bod på en hungertilstand, som var resultatet af års sult. Det var

Norsk kort over fængslerne i Tyskland, hvor de skandinaviske fanger sad. Desuden er nogle af koncentrationslejrene afmærket. (Efter Conrad Vogt-Svendsen: Med Guds ord i fiendeland).

ikke ernæringsværdien, som talte, men det pust af menneskelighed vi mødte.

Gavmildheden kunne ikke gengældes. Men det hændte da, engang i det mindste, at hun gik hjem med næsten lige så tung en kuffert, som hun var kommet ind med. Det var under et besøg lige før jul. Fangerne på skrædderværkstedet havde syet kavaleribukser om til infanteribukser og syet tøfler af skindet. Fra alle afdelinger af tugthuset kom de med en eller flere småting, de havde lavet: dukker, mapper m.m. Til sidst kom en lille dansker med to trådruller, han havde stjålet på værkstedet. »Har du brug for dem - så tag dem«. Der blinkede en lille tåre i Hiltgunts øjne, hun måtte give fangen et moderligt kys på kinden. Det var hans første jul hjemmefra. Tyvegods var det alt sammen. Aldrig har der været stjålet med renere hjerter.

»Hænder det ikke, at lopper og lus følger med dig hjem?« spurgte en kammerat ængsteligt. »Åh jo, det sker, men det spiller ingen rolle. Jeg tager det som et hyggeligt minde om mine drenge.«

• Syge fanger omfattede hun med ekstra omsorg og opmærksomhed. Hun løb fra Herodes

til Pilatus for at skaffe bedre pleje eller om muligt at få dem sendt hjem.

Mange vil kunne skrive under på det, en ung Bergen-gut skrev til hende, efter at han var sendt hjem med tuberkulose: »Jeg kan takke dig for, at jeg lever i dag. Uden dine opmuntrende sygebesøg havde jeg aldrig klarert det. Det var det, som gav mig livsgnisten igen.«

Selv oplevede jeg i tugthuset Dreibergen, efter en blodstjerner, at blive indlagt på sygeafdelingen. Her bestak hun vagtmesteren, så jeg fik et længere ophold, som reddede mit liv, fordi jeg her ikke skulle arbejde og var heldig at få lidt mere mad.

Sine følelser, da det lykkedes at få en tuberkuloseramt nordmand sendt hjem, skildrer hun sådan: »Jeg løb ned til Helgolandsgade, forbi statuen af Bismarck, som står dér med sværdet i hånden, jeg kastede et kort hovmodigt blik på ham. Jeg følte, som om jeg var på vej for at forkynde fredsbudskabet.« Og så var det bare budskabet om, at en syg fange kunne rejse hjem.

• Hiltgunt Zassenhaus blev kaldt »Tugthusefangerens engel«. Med rette bar hun navnet.

Selv var hun ikke særlig optaget af det. Hun ønskede ikke at blive takseret som et overnaturligt væsen. Det hun ville var at være repræsentant for et skjult Tyskland, som hun var overbevist om eksisterede. Ingen begivenhed under krigen tændte et håb i hende, som attentatet på Hitler den 20. juli 1944, et håb om befrielse fra nazismen, før det uundgælige nederlag. Håbet brast.

Hiltgunt fuldførte sit lægestudium i Danmark. I dag er hun læge i USA. Som tak for sin indsats for norske fanger har hun fået »St. Olav«. Hun er den eneste tysker, som bærer denne orden for sin virksomhed under krigen. En tilfældighed var det, at det var for os skandinaver, hun kom til at gøre en indsats.

Ønsker De at høre hendes egen skildring, kan De læse hendes bog »Mure«, som findes på biblioteker under 99,4.

Helvedet i Theresienstadt

Theresienstadt var jo den fangelejr, hvortil de danske jøder blev deporteret. Byen Theresienstadt (tjekkisk Terezin) ligger ca. 60 km fra Prag og er egentlig en gammel by med en fæstning fra det 18. århundrede.

Fæstningen består af et system af mørke og gamle bygninger, gårde og underjordiske gange. Den er omgivet af en voldgrav og tjente i den østlig-ungarske tid før 1. verdenskrig som militærfængsel.

Nazisterne fandt ud af, at de kunne bruge byen og fæstningen som KZ-lejr. I begyndelsen brugte man kun selve fæstningen, men i 1942 blev også byen taget i brug. Den tjekkiske befolkning blev evakueret og byen gjort til en kæmpeghetto, hvor der har opholdt sig 153.000 jøder fra Tyskland, Tjekkioslovakiet og en række andre lande, bl.a. Danmark.

For mange af fangerne var det kun en gennemgangslejr, idet mange, måske de fleste, sendtes videre efterhånden til udryddelseslejrene i Polen: Auschwitz, Treblinka og Majdanek.

Helvedet i Theresienstadt er nu udtrykt i et musikværk, operaen »Kejseren af Atlantis«. Værket er skrevet i Theresienstadt i 1943-44 af to tjekkiske jøder, den 44-årige komponist Viktor Ullmann og den 23-årige forfatter Peter Kien. De oplevede aldrig at se operaen opført, idet de begge kom med på en transport til Auschwitz, hvor de blev sendt i gaskammeret. En medfange, historikeren Hans-Günther Adler, havde fået manuskriptet overladt og gemte det til befrielsen.

Handlingen skal afspejle den desperate situation i en KZ-lejr, således at kejserens folk ikke kunne befries fra deres lidelser, uden død intet liv. Først 30 år efter krigen fik operaen premiere. Det skete i det britiske fjernsyn, hvis opførelse blev tildelt den italienske pris Prix Italia.

Operaen er senere også blevet indstuderet og opført af det vesttyske fjernsyn, og denne opførelse blev vist i dansk fjernsyn i april.

Erstatnings- lovens historie og tal IV

Frihedsfonden er skabt af Frihedsrådet

Vi har hidtil omtalt den myndighed, der administrerer erstatningsloven, direktoratet for ulykkesforsikringen (nu sikringsstyrelsen) og fangeorganisationerne, Kammeraternes Hjælpefond og Frihedskampens Venner, der repræsenterer ofrene, de skadelidte.

Men imellem disse parter findes endnu en instans, Frihedsfonden, der skabtes på initiativ af Frihedsrådet, og som er blevet et mellemed (eller stødpude) mellem administrationen og de skadelidte.

Fonden blev stiftet som en selvejende institution den 31. maj 1945 i ministeriet for særlige anliggender, hvor professor Mogens Fog var minister. Der er bevaret et håndskrevet referat af mødet, hvorfra vi citerer:

»År 1945 den 31. maj kl. 4 eftm. afholdtes i socialministeriets mødesal et møde, hvortil ministeren for særlige anliggender, professor Mogens Fog på Frihedsrådets vegne havde indbudt en kreds af repræsentanter fra modstandsbevægelsen med det formål at stifte en fond under navnet Frihedsfonden.

Til stede var foruden minister Fog, der ledede mødet, departementschef Kirstein, professor Noe-Nyegaard, landsretssagfører Per Federspiel, sekretær cand. jur. Jørgen Zahle, skoleinspektør frøken Inger M. Nordentoft, civilingeniør Erling Foss, grosserer P. M. Daell, cand. polit. Aage Strøm Tejsen, grosserer E. Schousboe Poulsen, professorinde Vibeke Ege, professor Brandt Rehberg, professor Chiewitz og professor Bodelsen.

Professor Mogens Fog gjorde i kort-hed rede for Frihedsrådets tanke med oprettelsen af Fonden. Der foretoges et udkast til fundats, og efter at samtlige tilstedeværende havde udtalt sig, vedtoges det at anmode landsretssagfører Federspiel om at udarbejde et endeligt

udkast med de ændringer, drøftelsen havde givet anledning til.«

Mogens Fog udpegede derefter sammen med de tilstedeværende medlemmer af Frihedsrådet en bestyrelse med 21 medlemmer. Til fondens første formand valgtes landsretssagfører Federspiel, og forretningsudvalget kom foruden formanden til at bestå af grosserer P. M. Daell, professorinde Vibeke Ege, overlæge Ole Bang og biskop H. Øllgaard.

I første omgang skulle fonden virke i 5 år, det ændredes til 10 år, siden til 20 år. Denne levetid er yderligere forlænget flere gange, senest med endnu 5 år til 1985. Da fondens formue på det nærmeste er opbrugt, bortset fra en beskedent rest af en kulturfond, og da statens tilskud er blevet nedsat, har fonden måttet indskrænke sin aktivitet betydeligt.

Her skal ikke gives nogen beretning om fondens arbejde, kun peges på, at fonden har ydet en uvurderlig og nødvendig indsats for at bistå de tidligere modstandsfolk, KZ-fangerne og andre af nazismens ofre over for myndighederne.

I de senere år er fondens klientkreds yderligere udvidet med de søfolk, der under krigen sejlede livsvigtige transporter under allieret flag. I næsten alle årene er fondens daglige virksomhed blevet ledet af kontorchef Thorkild Dige, hvis hverv i år er overtaget af Frode Toft, og samtidig er professor Paul Thygesen blevet knyttet til fonden som lægelig konsulent. I de senere år har overlæge Jørgen Kieler været formand for

fondens bestyrelse og forretningsudvalg, der nu yderligere består af professorinde Vibeke Ege, overlæge Ole Bang, landsretssagfører Svend Truelsen og fondens tidligere kontorchef Thorkild Dige.

Lovændringen i 1957

Som nævnt i forrige artikel (se nr. 3, 1980) kom der i 1957 en større ændring af erstatningsloven. Ved lov nr. 119 af 12. april 1957 blev direktoratet for ulykkesforsikringen bemyndiget til at genoptage sager, selv om den fastsatte frist var overskredet.

Samtidig ændredes reglerne for invaliditetsbedømmelsen. Invaliditetsgraden skulle nu fastsættes på grundlag af lægelig bedømmelse i overensstemmelse med de af ulykkesforsikringen i øvrigt fulgte retningslinier og under hensyntagen til, om den pågældendes indtjeningsevne må anses for at være blevet forringet. En sådan forringelse skulle betragtes som en følge af skaden, hvis det ikke skønnes overvejende sandsynligt, at den skyldtes andre forhold.

Genoptagelse af sager

Tidligere afgjorte sager kunne nu genoptages, både på direktoratets eget initiativ og efter anmodning fra den pågældende selv, hvilket som regel sker gennem Frihedsfonden, evt. via pågældendes fange- eller modstandsorganisation.

Det blev fra socialministeriet understreget, at hensigten med ændringen var at give personer med en efter lægelig bedømmelse lav invaliditetsgrad en høj-

A.P. Møller
I arbejde på de syv have
- under den
syvtakkede stjerne

MÆRSK

ere invaliditetsgrad, når der foretoges en samlet bedømmelse, altså herunder især en forringet indtjeningssevne. Omvendt blev det sagt, at personer med høj invaliditetsgrad, som havde en relativ god indtjeningssevne, ikke skulle have fastsat en invaliditetsgrad, der lå under, hvad den lægelige vurdering viste.

Såfremt invaliditetsgraden ved genoptagelse af sagen fastsattes til mindst 50 pct., skal der ved rentens beregning ses bort fra tidligere erstatning, der var blevet kapitaliseret (udbetalt én gang for alle).

Det blev efter denne lovændring efterhånden praksis, at de fleste sager blev rejst gennem Frihedsfonden, og det førte til et nært samarbejde mellem direktoratet og Frihedsfonden, ligesom der selvfølgelig også opstod et nært samarbejde mellem fange- og modstandsorganisationerne og Frihedsfonden. Alleerede i det første år blev ca. 200 sager rejst, deraf ca. 80 pct. med positivt resultat.

Folketingets bemærkninger til ændringerne

Ved forelæggelsen af lovforslaget i folketinget fulgte nogle interessante bemærkninger, hvorfra følgende sætninger stammer:

»De tilfælde, hvor der har været spørgsmål om at tillægge invaliditetserstatning i henhold til erstatningslovens afsnit 1, har ofte været af en ganske usædvanlig karakter. Navnlig har de, der deporteredes til tysk koncentrationslejr, været udsat for helbredsforringende forhold, der lå helt uden for, hvad man hidtil har haft erfaring om. Sygdommene er da også i flere tilfælde forløbet på en anden måde, end man efter hidtidig erfaring kunne påregne, og navnlig har de fulde virkninger af sygdomme i en del af tilfældene først vist sig, efter at den foran nævnte 5-årsfrist er overskredet, ligesom uforudsete tilbagefald er indtrådt efter fristens udløb.

Dette forhold er bl.a. også blevet fremdraget i en henvendelse fra »Kammeraternes Hjælpefond«.

Der blev i øvrigt indsat en bestemmelse om, at såfremt direktoratet nægtede at genoptage en sag, kunne afgørelsen indankes for ulykkesforsikringsrådet.

Pristalsreguleringen ændres

Ved lov nr. 151 af 13. maj 1959 iværksattes en ændring af den hidtil gældende pristalsregulering.

Renteerstatningerne blev forhøjet med 5 pct., og de derved fastsatte beløb blev udgangspunkt for de senere reguleringer i takt med reguleringen af statens tjenestemandslønninger.

Reguleringerne skulle nu ske på den måde, at renterne reguleredes på samme måde som lønnen for en tjenestemand i lønramme 7.

I denne artikelseries afsnit II (februar 1980) nævntes, at den første pristalsregulering skete 1. april 1946. Stigningen var da 11,5 pct. af grundbeløbet, medens højeste årsløn (beregningsgrundlag) steg til 8.922 kr. og mindste årsløn til 5.019 kr.

Den 1. april 1956 var stigningen 93,3 pct., medens højeste årsløn var 15.465 kr. og mindste årsløn 8.700 kr.

Den 1. april 1957 var stigningen 102,5 pct., højeste årsløn 16.200 kr. og mindste årsløn 9.114 kr.

Den 1. april 1960 var stigningen 122,1 pct., højeste årsløn 17.772 kr. og mindste årsløn 9.996 kr.

De vesttyske penge ikke en barmhjertighedsydelse

Spørgsmålet om en tysk erstatning blev ofte rejst. I Norge havde et møde af KZ-fanger rejst kravet i 1955, og kravet gentoges i det norske fangeblad »Grini-Posten« i januar 1956.

I april 1956 rejste Henning Kornbech fra Kammeraternes Hjælpefond spørgsmålet på et internationalt møde i Paris. I fortsættelse heraf drøftede Kornbech spørgsmålet med advokat Axel Middelfton fra det norske Krigsinvalidforbundet, hvorefter Kornbech foreslog de danske fangeorganisationer at danne et fælles forhandlingsudvalg.

Og på et møde i august 1956 deltog repræsentanter for Kammeraternes Hjælpefond, Buchenwaldklubben, De Erhvervshæmmede, Stutthofforeningen, Gestapofangerne, Theresienstadtklubben og Dachauklubben. Her valgtes et udvalg bestående af Kornbech, Poul Eliassen, Ove Hoff og Julsgaard Larsen. Udvalget indledte et nært samarbejde med det norske udvalg, der havde direktør Laurits Sand som formand og ingeniør Leif Nordstrand som sekretær.

I 1957 blev det danske udvalg udvidet med statsaut. revisor H. C. Steen Hansen og Frode Toft, og der indledtes nu et samarbejde med socialministeriet og udenrigsministeriet. Gennem Ove Hoff var desuden etableret en forbindelse til et lignende initiativ i Luxemburg. Det

danske udvalg antog nu navnet »Fællesudvalget for Danmarks tidligere politiske fanger«.

Den danske regering støttede nu også officielt kravet til Vesttyskland. I en note fra regeringen toges afstand fra et tysk forslag, idet man udtrykte det således, at princippet i det tyske forslag, der talte om en barmhjertighedsydelse »ikke er acceptabel, idet man derved ville krænke de pågældendes værdighed«.

Regeringen fandt også det tyske forslag utilstrækkeligt og gjorde samtidig opmærksom på sagens hastende karakter. I det danske udenrigsministerium fandt man, at det var afgørende, at de norsk-danske krav blev støttet af de tyske fangeorganisationer.

Fællesudvalget gjorde dog i november 1957 i en pressemeddelelse opmærksom på, at udvalgets standpunkt ikke i et og alt var dækket af regeringens standpunkt. Udvalget mente at have gjort sig til talsmand for ganske klare, juridiske og på folkerettens grund baserede krav, idet man dog renoncerede på altomfattende principielle krav. Fællesudvalgets vigtigste mål var at fastlægge et folkeretsligt krav om humanitær behandling af enhver modstander i en hvilken som helst kamp.

Fra halvofficiel tysk side forlød nu, at man var villig til at forhandle. For at undgå urigtige rygter udsendte Fællesudvalget yderligere en pressemeddelelse, og Steen Hansen fik lejlighed til i radioens »Aktuelt kvarter« at redegøre for Fællesudvalgets holdning. (fortsættes)

-t

FRA REDAKTIONEN

Til vore medarbejdere

Se venligst af og til på bladets side 2, højre spalte forneden. Her står altid, hvornår næste blad udkommer, og hvornår stoffet senest skal fremsendes.

Det er i dag meget vanskeligt at få et medlemsblad ud på en bestemt dato, men den første betingelse er, at stoffet lægges på bogtrykkerens bord i rette tid.

Alle ved jo også i dag, at postvæsenet »planmæssigt« kører med forsinkelser på flere dage.

Stoffet til bladet for december måned må meget gerne sendes i meget god tid, da vi agter at gøre overordentlig meget for at undgå at komme i klemme i den feberagtige travlhed hos sætter, trykker, bogbinder og postvæsen.

På livets og dødens vektskål

Af sognepræst Peder Scheie, Strømmen, Norge

Like etter jul ble situasjonen annerledes i Sachsenhausen. Inntil da hade krigssonen vært på avstand, men ved den store vinter-offensiven i januar 1945 rullet de russiske tanks raskt inn i Polen, og nådde Tysklands grenser. Alle-rede før jul var det kommet store transporter fra leirer og fengsler lenger øst. Disse ble stuvet inn i Sachsenhausen, som var overfylt på forhånd. I denne tiden kom det også norske fanger fra fengsel og tukthus, blandt annet de overlevende fra Kvarstadbåtene. Vi fikk ved røde kors-pakkene være til hjelp for disse utsultede fanger.

Hva ville skje med leiren vår når fronten nærmet seg? Det var det store spørsmål som ble aktuelt ut over i januar. Det var en god del rykter i gang. Enkelte hadde set skriftlige ordre om at ingen fanger måtte falle i fiendens hender. Altså full evakuering på kort varsel. I de sidste dager av januar var russerne nådd fram til Oder, 8-9 mil fra Sachsenhausen. Kanontorden kunne høres. Det lyste rødt fra fronten. Det ble flyttesjau innen leiren. En egen dommedags-stemming bredte seg over leiren. Et gjennombrudd ved Oder, og russerne ville være ved Berlin og i Sachsenhausen, som lå 3 mil nordøst for hovedstaden, i løpet av få dager.

• Så kom beskeden om evakuering. Den første stor-transporten skulle gå av-gårde lørdag 3. februar. Det ble tatt ut ca 3000 fanger, og deriblandt 250 norske. Prestene skulle være med i denne transporten. Som mål ble nevnt Bergen-Belsen. Midtvinters, og ut på landeveien å gå, var antakelig det som ventet oss.

Vi fikk ordre om å være klare til oppbrudd lørdagen kl. 16.00. Vi sat der og ventet og ventet. Dagen etter var det brev-dag, så vi skrev hjem. Det var en merkelig følelse og sitte der og skrive avskjedsbrev, og samtidig et brev som ikke skulle skremme. Å få sagt at vi skulle sendes på transport, var mulig med visse omskrivninger. De nederlandske prestene var også tatt ut. Litt mat fikk vi gitt dem, og vi sa til dem at vi fikk forsøke å holde sammen på turen. En av nederlenderne glemtes ikke. Det var filo-

sofen. Fullstendig utmagret var han, og den eneste begasje han gikk og bar på, var en stor filosofibok. Vi så aldri våre venner mer.

• Tiden gikk. De andre på brakka som skulle bli igjen, la seg. Vi tok avskjed, og fikk alle gode ønsker med på ferden. Klokka ble både 10, 11 og 12. Vi satt og halvsov. Da klokka var 1/2 ett om natten hørte vi støveltramp ute i gangen. Døra åpnet seg for en SS offiser. Vi spratt i været, som vanlig, og sto og ventet.

»Die Norweger gehen ins Bett!« Det var alt som ble sagt. Vi fomlet oss fram i sovesalen, og køya mi var allerede overtatt av en annen. »Det har skjedd noe mærkelig nå. Det kjennes som et guddommelig inngrep. Nå tror jeg vi heller blir sendt nordover.«

Neste morgen ble vi sett på med forundring da vi dukket opp igjen. De andre stirret som vi var stått opp fra de døde. Og det var vi også! Transporten med alle de andre var gått i løpet av natte. Senere er det aldri blitt funnet spor etter den. De gikk i døden.

• Søndag ettermiddag var det som vanlig samling innerst i sovesalen. Vi satt stille oppe i øverste køye. Ordet som ble lest var Hebr. 11: »Men tro er full visshet om det som håpes, overbevisning om ting som ikke sees.« Den usynlige Gud bøyd seg ned til en liten skare fanger, som trodde ordet.

Denne natta vi hadde bak oss, var ellers en redselsnatt. Henrettelser og skyting. Det var en ting som vi ikke da vis-

ste, men først ble klart senere: Kommandanten kom om kvelden den 1. februar tilbake fra Berlin med Himmlers ordre om å likvidere oss alle. Hva som frelste oss denne natt, det er ukjent.

• Vi ble altså værende i leiren, men februar måned ble preget av de urolige forhold. Den russiske offensiv var foreløbig stoppet opp ved Oder, men hvor lenge? Evakueringen fortsatte. Den 20. februar var det ny oppstilling og uttakning til »transport«. Flokken ble delt som en saueflokk, og den ene halvdel ble sendt til blokk 14 for å vente på nye ordre.

I innhegningen der sto danske og norske og andre fanger i en blegmørk natt med sludd. Plutselig kom ordren: »Norweger und Dänen in block zurück!« De andre forsvant i mørket. Siden er det kommet for en dag, at det var nettopp dagen før, den 19. februar at grev Folke Bernadotte hadde den første samtale med Himmler, og avtalen om de norske fangers redning ble sluttet. Det visste vi ikke noe om da, og i fjorten dager framover var det ordre om å være reiseklar.

I disse dagene var tilstanden på Revier dypt tragisk. Revier skulle tømmes. Hver dag kom en mann med ei liste, og ropte opp fanger til transport. Det minnet for hver dag, og for de gjenværende var påkjenningen nesten uutholdelig. Hvem er det som blir ropt opp i morgen? Er turen kommet til meg?

Midt i all elendigheten begynte det å gå rykter om at en redningsaksjon var i gang.

ANTON LASSENS EFTF. aps

MALERMESTER K. SALLING MØLLER

Grundlagt 1887

Håndværkervej 7 . Telefon 08-12 00 99 . 9000 Aalborg

DAGBOGEN

NOVEMBER

Lørdag 1.

1944: På møde i Åbenrå beslutter det tyske mindretal af danske statsborgere i Sønderjylland at forøge sin frivillige krigsindsats for Der Führer. Siden 19. september har forsikringselskaber modtaget anmeldelser om tyverier og røverier for henved 3 mill. kroner.

Søndag 2.

1942: Over 200 københavnere arresteret for tilknytning til kommunistisk parti. - 1944: Dir. Havemann nedskudt i sit hjem som clearingmord.

Mandag 3.

1939: Største danske skib forlist under krig: Ø.K.s M/S Canada (11.108 br.r.t.) - 1943: Færgen »Sjælland« ødelagt efter bombeeksplosioner. 3. dræbte, 18 sårede. Færgen »Odin« udsat for mindre bombeeksplosion ved Nyborg.

Tirsdag 4.

1942: Montgomery begynder sin Afrika-offensiv og slår Rommel ved El Alamein. - 1943: Efter eksplosionerne ved Storebæltsfærgerne politikontrol og visitation af de rejssende. - 1944: Tyskerne meddeler, at afleveringsfristen for hug- og stødvåben forlænges til 13. ds. med tilføjelsen: »Husholdningsknive skal dog ikke afleveres, selv om bladet er over 20 cm«. Ved Aalborg Flyveplads ødelægges i nat hangarer, værksteder og flyvemaskiner ved bombeeksplosioner.

Onsdag 5.

1942: Dr. Werner Best, »Blodhunden fra Paris« bliver det tyske riges befuldmægtigede i Danmark.

Torsdag 6.

1942: Folketingsmand Aksel Larsen pågribes. - 1944: Aalborg Folkeregister ødelægges af sabotører. Gestapo anholder 17 af personalet på Hvidovre kommunkontor. Flere drab og nedskydninger i Kbh., bl.a. 2 gestapomænd på Enghavevej.

Freitag 7.

1944: Præsident Roosevelt genvælges for 4. gang. Typisk tysk hævn for de dræbte gestapomænd i går: Tyske soldater ankommer til samme sted, åbner maskinpistoler mod tilfældige uskyldige forbipasserende: flere dræbte, mange sårede.

Lørdag 8.

1942: Amerikanerne foretager invasion i Afrika under Eisenhower. - 1944: V-2-våbnet ind sættes mod London. 500 danske Frøslevfanger trues til at deltage i gravning af tankfælde mellem Nibøl og Flensborg fjord.

Søndag 9.

1943: UNNRA oprettes som gensidig hjælpeorganisation for genopbygningen mellem 44 nationer. - 1944: Tyskerne melder Pastor Sandbæk dræbt ved RAF-angrebet på Århus Universitet. Revolverrøvere stjæler 90.000 kr. fra Ringe bank.

Mandag 10.

1944: En række af Odenses største forretninger ødelægges ved Schalburgtage. I Aalborg Schalburgtage i Jens Bangs Stenhus.

Tirsdag 11.

1941: Studenterforeningen nægter DNSAP ret til at danne fraktion inden for foreningen. - 1943: Professor Niels Bohr ankommet til London fra Sverige. Tyskerne arresterer 50 personer i Randers for at finde »Randers Kurere«s udgivere. - 1944: Tyskerne meddeler: »Den illegale terrorgruppe Holger Danskes hovedkvarter i Tårback sprængt i luften.«

Onsdag 12.

1944: Tyskerne meddeler, at danske sabotører vil blive bekæmpet som Francitieurs. I Århus ødelægges 5 ejendomme ved Schalburgtage.

Torsdag 13.

1942: Frikorps »Danmark« afrejser til Østfronten. - 1944: Store Schalburgtage-ødelæggelser på ejendomme og forretninger i Vejles hovedgader. Folkeregistret i Horsens ødelægges af sabotører.

Freitag 14.

1943: General Hannekens hovedkvarter i Silkeborg. Højeste alarmberedskab i Jylland. I Horsens store Schalburgtage-ødelæggelser mod ejendomme og forretninger. - 1944: I Esbjerg store Schalburgtage-ødelæggelser på ejendomme i Kongsgade. Flere sårede.

Lørdag 15.

1943: Spærretid i Horsens kl. 20-5. - 1944: I Esbjerg 24 timers strejke som protest mod Schalburgtagen i går. Revolvermænd røver 35.000 kr. fra pengepostbude i Valby. Gentofte folkeregister ødelægges.

Søndag 16.

1944: Vicepremierminister Attlee erklærer, at Danmark vil blive anerkendt som allieret, når landet er frit. Tysk eftersøgning på »Aalborg Amtstidende«. I Viborg store Schalburgtage-ødelæggelser på forretninger i St. Mathiasgade.

Mandag 17.

1940: DNSAP-mindeappell i Forum og ved Den lille Hornblæser over de faldne den 9.

april fremkalder antinazistiske demonstrationer i København. - 1944: Generalstrejke i Esbjerg. Tyskerne lukker for gas, vand og elektricitet, arresterer borgmester og kommunaldirektør. Hos BW i Kbh. visiteres arbejderne af Gestapo. Officerer erklærer, at 100 mand bliver skudt, hvis der forekommer yderligere skibssabotage. Arbejdet nedlægges. BW's ledelse protesterer hos Pancke, som derpå kender officerens erklæring for ubeføjet.

Tirsdag 18.

1941: Kongen modtager den nye svenske minister i tiltrædelses-audiens, kammerherre von Dardel. Mørklægningsarmbindet afskaffes. - 1942: De første 2 domme over danske afsiges ved tysk krigsret på 5 og 10 års tugthus til afsoning i Tyskland. - 1943: Tyskerne kræver 10.000 mand, hvoraf alene 800 fra Esbjerg, udskrevet til arbejdstjeneste. Kravet afvist. - 1944: Undtagelsestilstand i Esbjerg.

Onsdag 19.

1942: Russerne indleder offensiven ved Stalingrad. - 1944: Fra biografteatre fjernes tyske film af bevæbnede mænd.

Torsdag 20.

1943: Sabotagen breder sig landet over. I Århus, Langå og Odense spærretid.

Freitag 21.

1943: Tyskerne beslaglægger en række bygninger i Nordjylland. - 1944: Folkeregistret i Hobro bortføres, og arbejdsanvisningsregistret i Charlottenlund ødelægges af sabotører.

Lørdag 22.

1943: Sabotører henrettes. - 1944: Revolvermænd henter 15 skrivemaskiner på postgirokontoret. Hvidovre Folkeregister ødelægges af sabotører. Schalburgtage-ødelæggelser af Hellerup Tændstikfabrik og Premier Is.

Søndag 23.

1940: DSB meddeler, at der til juletrafikken vil blive udstedt særlige adgangsbilletter til Storebæltsoverfarten. - 1941: Københavns og Frederiksberg folkeregistre ødelægges af sabotører.

Mandag 24.

1942: Tyskerne truer med dødsstraf for sabotage mod Værnemagten. - 1943: Tyskerne forlanger af Fredericias politimester 150 mand til gravearbejde nær byen, men han afslår og arresteres i 5 timer. - 1944: Randers folkeregister bortføres på lastbiler.

Tirsdag 25.

1941: Antikominternpagten underskrives i Berlin. - 1943: I Århus 7 dødsdomme over 3 århusianere og 4 randrusianere. Forældre og danske autoriteter har indgivet benådningsansøgning til General Hanneken. - 1944: Tyskerne besætter og afsejler med 4 af DFDS' store dampere. Sabotører besætter Odd-Fellow Palæet og viser filmen om amerikanernes indtog i Paris for publikum.

Onsdag 26.

1944: I Aalborg Havn sænker sabotører 2 tyske forpostbåde.

Torsdag 27.

1942: Aksen besætter Toulon, og den franske flåde sænkes af besætningerne. - 1943: I Koldding afsiger tysk krigsret 4 dødsdomme. I Aalborg forbyder tyskerne forlystelser og musik på restaurationer. Alle teater- og biograf-forestillinger aflyses. I Århus opfordring til 7 dages strejke for de 7 dødsdomme i forgårs.

Fredag 28.

1943: Tyskerne beslaglægger sygehuset i Hornsyld uden varsel. - 1944: Tyskerne kræver plads til 1500 tyske befæstningsarbejdere i Haderslev og beslaglægger en lang række bygninger, bl.a. de danske skoler. Revolvermænd tilegner sig 50.000 kr. af transport til Sundby hospital.

Lørdag 29.

1943: Københavns Hovedbanegård evakueres, og al trafik standser en time som følge af telefonbombe for første gang i landet. - 1944: Tysk vagt hos Ford i Sydhavnen efter at sabotører har ødelagt flere hurtigbåde.

Søndag 30.

1940: Ejere af nogle store slægtsgodser danner faggruppe, der ønsker tilslutning til DNSAP og LS. Ledere: Lensgreverne F. M. Knuth, O. Rosenørn-Lehn og J. O. Raben-Levetzau. - 1944: Pastor Harald Sandbæk, hvem tyskerne den 9. ds. meldte dræbt, ankommet til Sverige. Assens og Kong folke-registre bortføres. Glassaxe folkeregister ødelægges af sabotører. Kartoteket med »hemmelige numre« bortføres af revolvermænd fra Københavns telefonhus.

Gensyn med Brandenburg - 35 år efter!

Som tidligere fange i Brandenburg tugthus var jeg inviteret til DDR sammen med min hustru for at fejre den dag, da et voldsherredømmes magt blev brudt den 27. april.

I Brandenburg tugthus havde der lige til de sidste dage hersket et nazistisk forsøg på at kvæle al modstand ved talrige henrettelser, men det lykkedes en komité, bestående af fanger, at organisere en opstand til sidst, sådan at man med livet i behold kunne overgive tugthuset

til de fremtrængende russiske tropper.

Da man var befriet, gik en kolonne af fanger den lange vej til Berlin med et ophold 1. maj i Barlov, et gods, hvor man så fejrede 1. maj. Man drøftede her, hvordan fremtiden burde blive. Mange var syge, og trods lægehjælp og føde- varethjælp fra russerne gik mange til de sidste dage, før man nåede Berlin, men mange var og er i dag placeret i de styrende organer i DDR

Nu lørdag den 24. april 1980 blev disse mænd og deres døde kammerater fejret af byen Brandenburgs befolkning og styrelse. Vi var 400 tidligere fanger, der kl. 10 formiddag nedlagde krans ved mindesmærket ved Marienbjerg. Den lange vej til mindesmærket gik vi alle med Erich Honecker og Alfred Neumann i spidsen. Ungdomskorps overrakte os hver en buket blomster. Det var en meget gribende højtidelighed.

Efter tale af Erich Honecker, der selv var fange i tugthuset, gik turen til selve tugthuset, hvor der er indrettet mindestue med fotos af de mænd, der gav deres liv, for at nazisterne kunne lide nederlag. Her nedlagde Erich Honecker blomster ved selve faldøksen, der var brugt ved henrettelserne.

Derefter var der afsløring af en tank af samme type, som den, der var trængt frem til tugthuset den 27. april 45. Her talte den russiske tankfører, der den dag havde ført tanken frem. Den lange vej var den kommet fra Volga til Berlin og Brandenburg. Desuden talte den russiske ambassadør i DDR.

Derefter var der middag i Anton Saefkow sportshal, hvor vi udenlandske gæster var placeret på såkaldte ærespladser, og hvor vi alle fik lejlighed til at tale med forskellige ministre fra DDRs regering, også med førsteminister Erich Honecker, som personligt til mig sagde, at jeg ikke måtte glemme de dage i tugthuset, hvor vi alle lovede at kæmpe for freden og for, at der ikke skulle udgå en ny krig fra Tyskland.

Især denne 26. april 1980 var mange af os berørt af Amerikas forsøg på at befri gidslerne i Iran, og det kunne ikke undgå at sætte sit præg på nogle af os, der deltog. Vi vidste af egen erfaring, hvor frygtelig en krig er.

Villy Mørk Jensen

Når artiklen fremkommer så sent, skyldes det ikke Villy Mørk Jensen, men red. (Red.)

HØJTIDELIGHED I RORUP

Også i år kunne man opleve en smuk højtidelighed ved mindesmærket for de 11 modstandsfolk, der den 9. august 1944 af tyskerne blev hentet ud af deres fængselsceller og om natten brutalt skudt ned i vejkanten ved Rorup på hovedvejen mellem Roskilde og Ringsted.

Det var de seks Bopa-medlemmer, stud. polit. Jens Jakob Wolf Martens (24 år), specialarbejder Victor Bering Mehl (33 år), former Gunnar Dahl (27 år), handelsstuderende Aksel Jensen (25 år), bogbindersvend Preben Berg Sørensen (26 år) og gortler Knud Erik Gyldholm (30 år) samt Holger Danske-medlemmerne kunststuderende Erik Nyemann (22 år), dyrlægestuderende Per Sonne (23 år), assistent Preben Hagelin (21 år), bestyrer Kai Holger Schiøth (23 år) og assistent Eduard Frederik Sommer (21 år).

Efter højtideligheden ved mindestenen, der står ved landevejen på det sted, hvor drabene fandt sted, samledes man traditionen tro i Osted Fri- og Efterskole, hvor fhv. forstander Niels Pedersen og den nuværende forstander var værter ved et hyggeligt kaffebord. Der var ægte grundtvigiansk stemning og Højskole-sangbogen blev flittigt brugt. Senere på aftenen var forstander Niels Pedersen og frue værter ved en sammenkomst i deres private bolig.

Der er noget meget smukt over den trofasthed, befolkningen i Rorup viser mindet over vore faldne kammerater. Kun synd, at der i år ikke mødte flere op til højtideligheden. Alle er velkomne. Det ikke bare mærker man - det blev understreget.

Thorkild Dige

1940 - Dunkerque - 1980

I dagene 29. maj-3. juni 1940 evakuerede den britiske flåde 337.000 britiske og allierede soldater fra Dunkerque (Dunkirk) i Nordfrankrig til England. Dagen efter, den 4. juni rykkede tyskerne ind i byen. Trods voldsomme tyske angreb var de allieredes tab forholdsvis ringe. Evakueringens gennemførelse var et militær-strategisk mesterstykke, der gennemførtes under ledelse af den engelske overstbefalende, feltmarskal Alan Alanbrook. Midt i nederlagsstemningen blev dette tilbagetog faktisk den første engelske triumf i krigen.

Begivenheden blev mindet ved et stort internationalt stævne i Dunkirk, og vi bringer her et referat derfra, lånt fra juli-nummeret af bladet »Frit Danmark«.

Katastrofen 28. maj 1940, Belgiens kapitulation, resulterede i, at det britiske ekspeditionskorps m.fl. befandt sig på stranden, udførte Dunkerque - mens de fremstormende Nazihorder og deres Stukas forberedte de allieredes sammentrykte styrkers udslettelse med ryggen mod Kanalen, ansigt til ansigt med Hitlers styrker.

Igen viste briterne en enestående evne til i yderste nød at klare sig: Alt, der kunne flyde, fra små motorbåde til fiskerbåde, færger, pramme, stiledede mod de trængte landsmænd og bragte styrken af hollandske, belgiske, franske og britiske styrker til Storbritannien - og det var begyndelsen til den lange og blodige vej, som endte på Lyneborg Hede næsten 5 år efter.

192 danske og norske medlemmer af modstandsorganisationer, norske og danske nazifanger, Forenede Våbenfæller, repræsentanter for danske og norske søfolk i allieret krigstjeneste, mødtes i maj/juni på plads Jean Bart i Dunkerque med polske, skotske, franske, hollandske og belgiske veteraner for at mindes.

Borgmestre, gejstlige, militære talte og dekorerede i et par timer, hvor alle bivånedede ceremonierne, der sluttede med en parade af alle deltagerne gennem Dunkerques (nu ofte stavet Dunkirk) gader.

De danske og norske faner hilstes af indbyggerne med klapsalver gade op og gade ned. Det var næsten for megen virak, hvad os angik. Var det borgmesterens tale på torvet - hvor han forklarede, at 200 norske og danske deltagere var mødt for at hædre dette minde helt fra NORGE og DANMARK - for franskmænd var det jo, som om vi var kommet helt fra Nordpolen.

Efter paraden mødtes samtlige deltagere, ca. 5000, på stranden, hvorfra afskibningen i sin tid fandt sted. Og der ude på vandet lå igen »Hors Diomede«, der med sit artilleri holdt tyskerne stangen, mens småfartøjerne tog de allierede tropper om bord og stak hjemover.

Der var 45 med af dem, der blev undsat i 1940. Nu kom en RAF-helikopter og bjærgede de svømmende og pludselig svævede - det var som stod den stille i luften - Lancasteren over os, helt sort, uden nutidens blink og hurlumhej, eskorteret af Spitfire-jagere og fulgt af Mosquitos... Det syn vil vi huske.

Bjørn

Eigild Groot

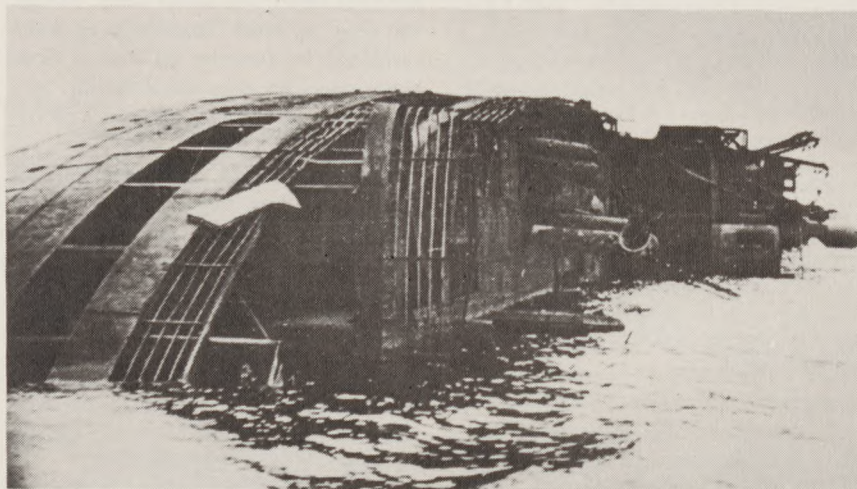
Vognmand

Gl. Skanderborgvej 24

8900 Randers

Telefon 06-42 48 36

Mindemøde for ofrene fra Cap Arcona og Thielbeck

»Cap Arcona« efter den 3. maj 1945, udbændt og kæntrret. 7000 fanger fra Neuengamme omkom i flammer, druknede eller de blev skudt af SS-enheder få minutter før de allierede nåede frem.

Den 18. maj blev der afholdt et stort mindemøde af Amicale Internationale de Neuengamme i Pelzerhagen i nærheden af byen Neustadt i Lübeckerbugten. Her omkom over 7000 fanger fra KZ-lejren Neuengamme. Fangerne var ført fra Neuengamme til Neustadt i slutningen af april 1945 og her ført om bord på tre skibe, der derefter kastede anker i bugten. Den 3. maj blev skibene bombarderet af Royal Air Force, som gik ud fra, at det var troppetransportskibe. Det ene skib sejlede tilbage i havnen og derved blev ca. 3000 fanger reddet. De to andre skibe, Cap Arcona og Thielbeck, blev ramt og sænket, og over 7000 fanger druknede. En mindre gruppe norske og danske fanger, der netop var ankommet hertil i pramme fra Stutthof, skulle have været med om bord, men undslap og overværede katastrofen fra strandbredden.

Ved højtideligheden var den polske ambassadør til stede, ligesom der var repræsentation fra de franske, belgiske, hollandske og danske generalkonsulater i Hamborg.

Der deltog repræsentanter for de fem landes Neuengammeforeninger, nemlig 20 fra Polen, 5 fra DDR, 15 fra Vesttyskland, 70 fra Frankrig og Danmark var repræsenteret af Mogens Petersen samt Sonja og Lauritz Kjøngerskov. En stor del gamle KZ-fanger fra Nordtyskland var også mødt frem. I alt blev højtideligheden overværet af ca. 600 mennesker.

Efter taler af fangekammerater fra Polen og Vesttyskland samt Neustadts borgmester blev der nedlagt kranse ved det store monument. Efter højtideligheden var de polske, østtyske og danske repræsentanter af de vesttyske kammerater inviteret til en sammenkomst i Neustadt.

M.P.

WIESENTHAL PÅ SPORET AF SS-MENGELE

Fra sit dokumentationscenter i Wien har den østrigske jøde og tidligere KZ-fange, dr. Simon Wiesenthal, gennem årene jaget - og fundet - en række flygtede krigsforbrydere. Flere gange har han været på sporet af den berygtede SS-læge dr. Josef Mengele, der i Auschwitzlejren foretog en række medicinske forsøg på fangerne.

Nu har Wiesenthal igen fundet Mengeles spor, denne gang i byen Santa Cruz i Bolivia, hvor han mener at have været i nogle uger først på sommeren. »Vi vil snart få at vide, hvor den mand er, der var ansvarlig for mord på 400.000 jøder,« siger Wiesenthal. Den fortsatte jagt kan dog blive sinket af, at en militær-junta nu har taget magten i Bolivia.

Mengele (med det ironiske tilnavn »Englen fra Auschwitz«) har længe været på flugt rundt om i Sydamerika, hvor han har venner blandt de hertil flygtede tyske nazister, siger Wiesenthal.

Efter at Wiesenthals dokumentationscenter sidste år udsatte en dusør på 50.000 dollar for oplysninger om Mengele, er han blevet slået af panik og konstant på flugt.

Efter krigen slap han til Argentina, hvorfra han i 1949 flygtede til Paraguay og opnåede statsborgerskab her, som han dog igen blev frataget, efter at Wiesenthal havde ført en kampagne imod ham.

Siden har han opholdt sig illegalt i flere sydamerikanske lande, bl.a. i Chile.

Runde dage

Erik Hausted Christensen, V. E. Gamborgsvej 4, 2000 Kbh. F (Buchenwald) 65 år 15. oktober.

Leo Finkelstein, Schweizerdalsvej 101, 2610 Rødovre (Stutthof 25785) 65 år 18. oktober.

Dansgaard Jensen, Trælebjergvej 35, 5280 Fraugde Kærby (Sachsenhausen) 60 år 25. oktober.

Carl Aage Redlich, J. E. Pitznersvej 34, 2730 Herlev (Buchenwald, Neuengamme 52044) 65 år 27. oktober. Redaktør af Politibladet.

Chr. Vrist, Stormgade 13, 7673 Harboøre, 70 år 27. oktober.

Otto Olesen, Fælledbo 61, 9900 Frederikshavn, 65 år 29. oktober.

Dion Vagn Jensen, Nordmarksvej 9 E, 2770 Kastrup (Buchenwald) 60 år 3. november.

Chr. Petersen, Nansensgade 10, 5000 Odense C (Sachsenhausen 74311) 80 år 4. november.

Carl Erik Sahner, Vennemindevej 4, 2100 København Ø (Buchenwald) 65 år 5. november.

Holger Chr. Krogh-Petersen, Kirkealle 55, 4970 Rødby (Buchenwald) 65 år 6. november.

Finn Elmvang, Vestervang 55, 2500 Valby (Neuengamme 69444) 60 år 8. november.

Knud Christensen, Priorg. 13, 9000 Aalborg, 65 år 8. november.

Hilmar Larsen, Vesterg. 7, Strandby, 9640 Farsø, 60 år 9. november.

Jens Bligaard Nielsen, Acacievej 40, 2830 Virum (Buchenwald) 65 år 10. november.

Sv. Aa. Andersen, Albertslund, 50 år 10. november.

Poul Jacobsen, Tværg. 10, 9300 Sæby, 60 år 11. november.

Egon Vikkelsø, Veksø, 65 år 12. november.

Jack Kristensen, Langåvej 62, 2650 Hvidovre (Buchenwald) 60 år 15. november.

Jens Børge Andersen, Minervavej 16, 2610 Rødovre (Buchenwald) 65 år 18. november.

Poul E. Knudsen, Dragør, 60 år 18. november.

Egon H. Larsen, V. Søg. 46, 2., 1601 Kbh. V (Buchenwald, Neuengamme 51579) 60 år 20. november.

Emil Johannsen, Bondehavevej 34, 2880 Bagsværd (Buchenwald) 65 år 28. november.

Aage Marinus Nielsen, Lergravsvej 11, 2300 Kbh. S (Buchenwald) 75 år 30. november.

En forsinket hilsen til **Magne Andersen**, Nørrebrog. 35, 7000 Fredericia (krigssejler, sejlede bl.a. for de allierede på D-dagen i 1944) fyldte 60 år den 18. august. Et forsinket til lykke.

Vi skaffer penge til huse.

Tænk De på tilbygning, ombygning eller nybygning, så kontakt

Kreditforeningen Danmark

København:
Jarmers Plads 2,
1590 København V.
Tlf. (01) 12 53 00

Århus:
Åboulevarden 69,
8100 Århus C.
Tlf. (06) 12 53 00

Herning:
Viborgvej 1,
7400 Herning.
Tlf. (07) 12 53 00

Aalborg:
Algade 58,
9100 Aalborg.
Tlf. (08) 12 53 00

Odense:
Jernbanegade 16,
5100 Odense C.
Tlf. (09) 12 53 00

NB. Fødselsdage i 1981

Foreningerne bedes huske at indsende fødselsdagslisterne for 1981 inden den 10. november til Frode Toft, St. Kongensgade 63, 5., 1264 Kbh. K.

KØGE

I Køge dannede modstandsbevægelsen i 1945 en forening »Modstandsbevægelsen 1940-45«. Den havde dengang mellem 250 og 300 medlemmer, men i dag er der kun ca. 35 tilbage.

De første år efter krigen holdtes en række medlemsaftener med oplysende foredrag. Nu mødes man kun en gang om året, nemlig til generalforsamlingen, der holdes den 5. maj. Derudover har foreningen medvirket ved oprettelsen af en »frihedsafdeling« på Køge Museum og ved arrangementet ved 25-års dagen for befrielsen. Og så møder man naturligvis op med fanen til et sidste farvel ved afdøde modstandskammeraters begravelser. Når der ikke længere er medlemmer nok til at danne en bestyrelse, skal foreningen ophæves, og dens resterende midler tilfalder Frihedsfonden.

VOR VEJ TIL 5. MAJ

FOF i Aalborg har uddelt sit vinterprogram til samtlige husstande. Der indbydes bl.a. til en foredragsrække i et lokale i Aalborg-hallen med titlen: Vor vej til 5. maj.

PÅ FORPOST FOR DANSK- HEDEN

Efter folkeafstemningen i 1920, der bragte Sønderjylland tilbage til Danmark, dannede de dansksindede vælgere i Sydslesvig deres egen organisation Den slesvigske Forening (nu Sydslesvigsk Forening), der foruden foreningen i Flensborg snart fik afdelinger i landdistrikterne og i Gottorp amt. Desuden dannedes i 1923 Frisisk-slesvigsk Forening, der var forløber for den nuværende Foriining for nationale Friiske.

Sydslesvigsk Forening udgiver bladet Kontakt, hvor en veteran, der har været med i alle de 60 år, Margarethe Wingender, har fortalt om de forløbne år, der ofte bragte modgang og sorg. Den yngste søn omkom som tysk soldat på østfronten, og hendes mand var i 4 1/2 år interneret i Canada, efter at hans skib var blevet sænket i Atlanterhavet. Vi bringer her et afsnit af artiklen, hvor fru Wingender fortæller om nazitiden i Flensborg.

Gestapo på besøg

- Frem til 1933, da nazisterne forbød al anden politisk aktivitet, arbejdede Den slesvigske Forening også politisk. Margarethe Wingender kan huske to valg i tyverne med bemærkelsesværdige resultater.

Ved valget til rigsdagen og den projsiske landdag i 1921 blev der i Flensborg opnået 3.669 danske stemmer og ved byrådsvalget i 1924 indvalgte syv danske repræsentanter (ud af 45) med et stemmetal på 4.569.

Margarethe Wingender var også en af deltagerne i det første danske årsmøde, der i 1921 fandt sted på Ballastbjerg og helt frem til 1939 var hun med, hver gang der kaldtes til friluftsmøde på Sortevejspladsen. Kun denne ene gang om året måtte Danebrog hejse offentligt i Flensborg.

- Naturligvis blev vi også under Weimarrepublikken udsat for overgreb og chikanerier af den ene eller anden art, men langt værre blev det, efter at nazisterne var kommet til magten.

Efter at min mand havde været arbejdsløs i længere tid, fik han af nazisterne besked på, at han kunne få hyre, men kun hvis han ville tage vore to sønner ud af den danske skole. Naturligvis nægtede han det, og det lykkedes senere ved egen hjælp at få et job.

Et par år senere, da han gik på maskinmesterskole i Flensborg, fik han at vide, at man ikke havde brug for en tysk skibsofficer med børn i dansk skole. Det resulterede i, at han først efter 1945 kunne tage sin maskinmesterprøve.

- I vort hjem i Set. Hansgade havde vi hele syv gange besøg af Gestapo. Det hang sammen med, at der i samme hus boede en anden dansksindet, der på grund af illegalt arbejde var gået under jorden og nu eftersøgte af politiet. Åbenbart troede Gestapo, at han havde skjult sig hos os. Det lykkedes i øvrigt den pågældende at flygte til Danmark, hvor han dog blev taget efter det tyske overfald i 1940. I flere måneder blev huset holdt under observation og på sin konfirmationsdag blev min ældste søn forvekslet med den eftersøgte - med det resultat, at Gestapo stormede huset.

Politiet havde også et øje til min bror, der var venstreorienteret og en overgang boede hos os. Han skjulte nogle illegale skrifter, der skyndsomt måtte puttes under nogle løse gulvbrædder, da Gestapo første gang kom på besøg. Næste gang lykkedes det os at klare frisag ved, at jeg hoppede i seng sammen med skrifterne og spillede syg. Ja, det var onde år dengang.

Knoppen af, skreg bøddeldommeren

35 professorer har netop i Berlin krævet, at moderne fra Volksgerichtshof bliver stillet for retten, skrev den vesttyske journalist Max Geissler i Aktuelt for 25. jan.

Blandt samtlige Det tredje Riges undertrykkelses-instrumenter, som Gestapo, fængslerne, koncentrationslejrene, var intet så frygtet som Folkedomstolen, Volksgerichtshof. Blev man stillet for Volksgerichtshof, var dødsdommen sikker. Ved begyndelsen af hver proces trådte domstolens formand, Roland Freisler, ind i lokalet med ordene: Knoppen må af!

Kort efter Hitlers overtagelse i 1933 blev der over hele Tyskland dannet særdomstole, der var ansvarlige for alle de politiske processer - og det var i titusindvis. Undtaget fra deres virke var anklager for høj- og landsforræderi, der henhørte under Reichsgericht i Leipzig. Denne rigs-domstol er kendt for sine domme under Weimar-republikken over demokrater, socialdemokrater, pacifister og andre på venstrefløj.

Volksgerichtshof blev dannet efter ordre fra Hitler. Folkedomstolen bestod af to juridiske dommere og repræsentanter for Nazi-partiet, SS og Værnemagten. Disse repræsentanter skulle også have en juridisk baggrund.

Antallet af dommere blev i årenes løb - efterhånden som »arbejdsbyrden« voksede - udvidet til 52 medlemmer.

Tilsammen afsagde de over 5000 dødsdomme, som i reglen blev eksekveret få timer efter domsafsigelsen.

Folkedomstolen var udstyret med alle tænkelige fuldmagter. Der var ikke de begrænsninger, som normalt gælder i en retsstat. De anklagede havde ingen mulighed for appel.

I alle vigtige sager førte formanden for folkedomstolen, Roland Freisler selv forsædet.

I sin ungdom var Freisler kommunist, men svingede hurtigt over til Hitler. Han blev statssekretær i Rigsjustitsministeriet. Freisler var i øvrigt en af initiativtagerne til den såkaldte Wannsee-konference, hvor Det tredje Riges mest beskæmmende dokument - Wannsee-protokollen - der indeholdt »den endelige løsning på jødespørgsmålet« blev vedtaget. Udryddelsen af jøder, sigøjnere, alle andre minoriteter og alle nazismens modstandere var Freislers mål.

Han førte et sprog, der fik selv den værste alfons til at blegne.

Roland Freisler var formand for retten i sagen mod de sammensvorne fra den 20. juli (den gruppe, der forsøgte et attentat mod Hitler 20. juli 1944) og samtlige anklagede blev dødsdømt, og på Hitlers ordre blev de fleste hængt i slagterkroge.

Roland Freisler blev dræbt i Volksgerichtshofs bygning under et allieret bombeangreb.

Svenskerne var klar...

*Ukendt materiale om
besættelsestiden udstilles
i Gilleleje*

Gilleleje Museum har planer om at lave en særudstilling om de nordsjællandske fiskeres indsats under besættelsen, oplyser museets formand, Paul O. Nielsen. Udstillingen vil også omfatte hidtil ukendt materiale om Höganäs befolknings hjælpsomhed under flygtningetransporterne til Sverige og om en planlagt svensk landgang i Nordsjælland i dagene omkring befrielsen.

Kilden til de påståede svenske planer er toldchefen i Höganäs, Gunnar Nilsson, siger museet til Frederiksborg Amts Avis.

Specielle svenske hærenheder lå i fuldt beredskab, klar til indgriben i sidste øjeblik, såfremt den tyske værnemagt ikke havde overgivet sig, fortæller Gunnar Nilsson.

Planerne bestod i en landgang blandt andet imellem Dronningmølle og Gilleleje, hvorved man ved en knibtangbevægelse skulle angribe de tyske tropper i Gilleleje fra landsiden. Samtidig skulle allierede faldskærmstropper landsættes imellem Helsingør og Hillerød for

derfra at foretage et lynangreb imod København.

Gilleleje Museum begyndte allerede i 1946 at indsamle materiale om besættelsestiden, og nu er Alex Herreborg, Gilleleje, der selv deltog i flygtningetransporterne, blevet ansat som forskningsassistent.

Undersøgelser har vist, at den aktive modstand over for den tyske værnemagt inden for kommunens grænser begyndte langt tidligere end man hidtil har haft kendskab til, siger Paul O. Nielsen.

I selve Gilleleje by opererede flere illegale grupper, og i omegnen fandtes »Smidstrup-gruppen« og »Søstjernen« i Rågeleje.

Fiskernes indsats var også større end først antaget. De spillede en betydelig rolle for det illegale arbejde, ikke alene under jødetransporterne i oktober 1943, men også før og efter denne periode.

Gilleleje Museum og Svensk Røde Kors nedsatte i februar i år en komité, der interviewer personer med kendskab til hændelser i 1943 i Höganäs. Båndene afleveres til museet i Gilleleje.

Også den svenske hærs påståede planer om at gå i land flere steder på Sjælland i samarbejde med allierede styrker for at bekæmpe tyske styrker, der ikke ville overgive sig ved befrielsen, indgår i særudstillingen.

Udstillingen om frihedsbevægelsen kommer i stand i samarbejde med Frihedsmuseet i København.

Nazijagt i USA

Vi omtalte i april 1979 med det norske blad »Aftenposten« som kilde en rumænsk eksilbiskop Trifa, som det amerikanske udenrigsministerium overvejede at udvise af USA for at have fået indrejsetilladelse under falske forudsætninger. Det viste sig nemlig, at han havde været medlem af den fascistiske Jerngardebevægelse, hvis leder general Antonescu i 1940 tog regeringsmagten og bragte Rumænien i forbund med Hitler-Tyskland.

Biskoppens navn er nu igen i søgelyset. Bladet »Frit Danmark« oplyser, at den amerikanske radiosender »Radio Free Europe«, der først og fremmest sender til Østeuropa, har bragt et interview med biskoppen, og det har ført til protester i USA, hvor man nu hævder, at biskoppen har deltaget i Jerngardes jødeforfølgelser i Rumænien under krigen. Sagen om udvisning er nu rejst af kongresmedlemmet Elisabeth Holtmann, der er formand for et af kongressens udvalg for indvandrersager.

HOLOCAUST-VIDNE TRUES

I forbindelse med, at Holocaust-serien sidste år vistes i vesttysk TV, arrangeredes lige som her i landet en rundbordssamtale om Holocaust.

Heri medvirkede den kvindelige TV-jour-

Stormagasinet med de små priser

nalist Renate Harpprecht, datter af en jødisk familie fra Berlin. Hun fortalte om sine oplevelser i Auschwitz-lejren.

Nu har en fhv. SS-mand udtaget stævning mod hende for at have medvirket til fornærmelse og folkehetz. Renate Harpprecht havde i TV fortalt, at flere af hendes familiemedlemmer blev dræbt af SS'ere i KZ-lejren.

Og derfor forlanger den »fornærmede« SS-mand, at hun skal føre juridisk bevis for påstandene. Hun skal ikke alene bevise, at hendes familie omkom i gaskammer, men også i hvilket gaskammer, det skete.

SS-mandens advokat siger i en skriftlig henvendelse, at »gasningshistorien« for længst er blevet gendrevet af historieforskere i ind- og udland som »rædselshistorier«.

Retssagen er dog endnu ikke blevet til noget!!

KRIGENS FØRSTE DØDE VAR KZ-FANGER

Ifølge det vesttyske blad »Die Tat«, der udgives af en kreds af tyske KZ-fanger og modstandsfolk fra nazitiden, har man nu fundet en dagsjournal, der blev ført i værnemagtens afdeling Abwehr II (efterretningstjenesten). Under den 17. august 1939 er følgende notat indført:

»Føderen har givet gruppechefen, admiral Canaris, følgende ordre: Fremskaffelse af 150 polske uniformer til rådighed for SS-rigsfører Himmler.«

Det var 14 dage før 2. verdenskrig begyndte eller som det hed i den officielle nazistiske værnemagtsberetning »angribere i polske uniformer overfaldt radiostationen Gleiwitz«, hvilket var Hitlers officielle begrundelse for indmarchen i Polen.

I den nu fundne dagsjournal fortælles, at et forslag fra værnemagtsside om at »arrangere« et polsk angreb blev afvist, da SS-ledelsen allerede havde planlagt en lignende aktion.

Glarmesterfirmaet
J. DIDERICHSEN
Amager Landevej 47 - 2770 Kastrop
Tlf. 50 42 18

SENSATIONELLE LUFTFOTOS FRA AUSCHWITZ

Det amerikanske dagblad Washington Post har offentliggjort to af ialt 44 luftfotos af Auschwitz. De blev optaget den 4. april 1944 af britiske og amerikanske rekognosceringsfly.

Det er optagelser af kæmpemæssig historisk værdi, idet de viser udsnit af hovedlejrene Auschwitz og Birkenau og komplekset af gaskamre. Man ser også et stort antal fanger og et jernbanetog med 70 vogne ved udladerampen.

De allierede ville rekognoscere et område omkring Monovice, hvor det tyske industriforetagende I. G. Farben havde bygget anlæg, der lavede syntetisk benzol (med fanger som arbejdskraft).

Som følge af rekognosceringen blev disse anlæg flere gange bombet.

Præsident Carter, der straks fik de opsigtsvækkende billeder forelagt, lod kopier overgive til formanden for den amerikanske kommission for tilintetgørelsesspørgsmål og menneskerettigheder, Elia Wiesel, som selv har været fange i Auschwitz.

Når billederne ikke tidligere har været kendt, skyldes det, at de pågældende rekognosceringstogter hjembragte tusindvis af fotos. Og de efterretningsfolk, der under krigen studerede materialet, interesserede sig kun for de billeder, der viste beliggenhed og omfang af I. G. Farben-fabrikkerne. Først ved en tilfældig arkivgennemgang er Auschwitz-billederne nu blevet opdaget.

Den internationale Auschwitzkomité gør opmærksom på betydningen af disse fund. Fra nynazistisk side - også her i landet - er det ofte påstået, at der ikke har eksisteret gaskamre, ja, man opererer i de nynazistiske kredse ligefrem med et propagandaangreb de kalder »Auschwitzløgnet«.

Præsidenten for den internationale Auschwitzkomité, dr. Maurice Goldstein, Warszawa, har nu været på besøg i USA, hvor han har haft et møde med Elia Wiesel. Under besøget deltog dr. Goldstein i San Francisco i åbningen af et amerikansk bibliotek om nazisternes deportationer og terror i Europa under krigen. Biblioteket rummer 1000 bind. Initiativet til bogsamlingen er taget af den tidligere Auschwitzfange Max Garcia, der nu lever i USA.

Hanstholm-boerne skaffer materiale til udstilling i kæmpe bunker

En permanent udstilling vil i de kommende måneder blive opbygget i den af Fæstning Hansthols kanonstillinger, der i fjor var åben for publikum. Sammen med Thisted Museum vil lokale Hanstedborgere i den nærmeste fremtid gå i gang med at samle effekter til en udstilling, der skal indrettes i bunkrens tidligere maskinhal, fortæller Thisted Dagblad for 5. februar.

Det er ud fra den betragtning, at indsamling af materiale må ske nu, hvis det ikke skal forsvinde for evigt. Besættelsestiden med dens helt specielle forløb i Hanstholm ligger så fjert, at meget allerede er gået i glemmebogen. Hvad der måtte være tilbage - effekter, oplysninger og skriftligt materiale - ønskes derfor samlet for eftertiden og præsenteret ved den planlagte udstilling.

Thisted Museum er i kontakt med Kristiansand i Norge, hvor en »søsterkanon« til den hanstholske stadig står intakt, indbygget i klipperne som et led i forsvaret. Kanonerne var anbragt sådan, at de med et »slip« på få kilometer kunne nå at dække farvandet mellem Norge og Danmark. Mellemrummet var blokeret af en minespærring. Thisted Museum håber, at det vil være muligt at hente friskt billedmateriale fra kanonen i Kristiansand, så det kan lette på forestillingen om, hvordan den nordvestjyske fæstning har været indrettet.

HANSTHOLMBOERNE VISER STOR INTERESSE

I nogle af bunkernes mindre rum tænkes opsat materiale, der skal illustrere krigsbegivenhederne i et lidt større perspektiv. Tanken er at fortælle om begivenhederne i Europa netop i den periode, da tyskerne lagde så megen energi i at gøre hele Hanstholm-området til en næsten uforgængelig fæstning.

NAVNEFORANDRING

I øvrigt får fæstningen på Hanstholm-knuden navneforandring. Ved åbningen af bunkeren i fjor, bar den som seværdighed den germanske betegnelse »Festung Hansted«. Det faldt nogen for brystet, og nu ændrer man i al stilferdighed navnet til »Fæstning Hanstholm«. Det sker inden åbningen 1. juni.

BERNADOTTEGÅRDENE

Bernadottegården i Roskilde havde i august måned besøg af Sjællandske Livregiments musikkorps, der gav en uden-dørs koncert foran plejehjemmet.

I sommerhalvåret arrangeres hveranden måned udflugter med særligt indrettede busser. Herudover kan beboerne selv arrangere udflugter (for egen regning) efter aftale med den vognmand, der kører for hjemmet (busserne kan hver have 11 passagerer).

For at lette indstigningen i busserne, bliver der nu ved hovedindgangen til plejehjemmet lavet en forhøjet rampe, så man kan gå direkte ind i busserne.

Som forsøg har der i august måned været arrangeret højt læsning over hjemmets interne radio. Der har været oplæsning fra lydbånd af historier af Mark Twain og Ernst Hemmingways roman »Den gamle mand og havet«.

Ved den månedlige filmforevisning var den danske film »Den kloge mand« på programmet.

BERNADOTTE NYT I HADSUND

Den 15. november er det årsdagen for starten af et lille nydeligt fotokopieret blad, der udgives for beboerne på Bernadottegården i Hadsund.

Bladet indeholder stort og småt, men alt sammen af interesse for beboerne. Man gør en hel del ud af fødselsdagene og de personlige nyheder. Bladet bliver til i terapien.

NAZIGENERALENS NAVN FORSVINDER I VYK

VYK 10/5: Striden om Friedrich Christians-Strasse i Vyk på Før synes nu at være nået til en afslutning: Byrådet i Vyk besluttede torsdag aften at ændre gadenavn til det oprindelige Grosse Strasse. Afgørelsen faldt med syv SPD-stemmer for. Et medlem af borger-listen stemte imod og ti medlemmer af byrådet undlod at stemme.

Efter afstemningen den 20. april, hvor man ikke kunne finde flertal for at fjerne nazigeneralens navn fra gadeskiltene, blev der startet en underskrift-indsamling i Vyk. Omkring 800 borgere har skrevet under på kravet om et nyt gadenavn.

Omsvinget i byrådet kom efter at Friedrich Christiansens barnebarn, Barbara Christiansen, i en skrivelse til byrådet gav udtryk for familiens ønske om at få ændret gadenavnet. Det blev på byrådsmødet også fastslået, at Friedrich Christiansen ikke længere kan anses for at være æresborger i Vyk. Et sådant æresborgerskab gælder kun for en persons levetid og Friedrich Christiansen døde i 1972.

KIM — EN AF VORE UNGE

Kim fødtes 8. juli 1923. Så langt væk som i Canada. I et nybygger distrikt, hvor en lang del af året var hård vinter, og hvor der skulle slides. Kun 5 pct. af indvandrerne i disse distrikter nåede målet. Man kunne nemlig få 160 acres uopdyrket jord gratis, hvis man i løbet af tre år havde »brækket« 30 andre acres op, indhegnet det og bygget sig et blokhus.

Kim var et søndagsbarn. Rigtig et ønskebarn som også hans lillesøster Ruth, der kom til verden i 1926. Når det er sagt, må det også med, at ellers var ægteskabet nok en stor skuffelse for Vibeke Malthe-Bruun. Hendes ungdomsven døde pludseligt. I stedet kastede hun sin kærlighed på hans bror. De drog til Canada. Men brødrene var som nat og dag. I 1932 brød Vibeke Malthe-Bruun og hendes to børn op fra Canada og bosatte sig i Danmark.

Kim kom på Stenhus Kostskole. Han var både glad og ikke-glad for skolen. Selv om

karakterbøgerne ikke ligefrem skamroser ham for flid, så må det sandes, at han sidenhen i sit korte liv nåede at få hold på sin pen og sine tanker. Ja, han drømte om at blive forfatter. Gode tilløb var der. Hans novelle »Maskinen« fra 1941. Og hans virkelighedsskildring fra Stettin i 1944, »Den polske student«.

Han læste meget. Her havde han en sjælden god veninde, opdrager kan man godt sige, »Nitte«, Anna Ida Bruun, Løndal ved Silkeborg. Kusine til hans mor. Og den, som gang på gang sendte ham bøger. Altid det bedste og det mest karakterdannende. Han læser Wilhelm Grønbech, Hemingway, Dostojevski, Andre Gide, Dickens, Montaigne, James Joyce, Homer, Bibelen (Jesus, Paulus og Sokrates var nogle af hans »husguder«.)

SØMAND OG MODSTANDSMAND

1940 fik han realeksamen fra Stenhus. Efter fem års skolegang der. Rektor skrev i et vidnesbyrd om ham, at han var en praktisk og dygtig dreng, som havde haft mas med at indhente sine danskundskaber, lidt af en dagdrømmer, hvis stærke tankeverden gerne ilede lidt forud. Nå, ja, sådan har vist mange unge haft det. 9. april 1940 oplevede han på

Kim (1941).

Stenhus. For ham, som så mange gode danskere, en trist oplevelse. Han siger samme sommer, under et besøg i København, hvordan det tyske flag ser væmmeligt ud, som det vajer over Hotel d'Angleterre.

Så nogle måneder landvæsenselev på Lille Svenstrupgård ved Ringsted. Det fysiske arbejde i fri luft bekommer ham godt. Men det er sømand, han vil være. August 1940-marts 1941 er han på Lauritzefs Sømandshøjskole i Svendborg. Og så ud at sejle. Men på eet år - 1942-43 tager han studentereksamen fra Ahms kursus i København. Målet var Søofficersskolen, men der er overfyldt, så skønt han er en høj smuk og ung mand, omkring 1.90 meter, så »falder« han på størrelsen af sin studentereksamen.

Han går ind i modstandsorganisationen Holger Danske - og i en transportgruppe - bl.a. for at skaffe danske jøder til Sverige. Den er oprettet af Peter Fyhn som en underafdeling af Studenternes Efterretnings-tjeneste. Og han er virksom, når det gælder at organisere våben. I Sverige og Tyskland. Og han skaffer sidst i oktober 1944 en dansk toldpatruljebåd fra Vordingborg til Sverige. I alt skulle fem både være ført bort, for næsen af tyskerne. Dels for at skade dem, dels fordi flygtninge-tjenesten har et stadigt stigende behov for hurtige både til at besejle Øresund. Men der opstår en række uheld, så kun een båd kommer til Sverige.

Kim er snart illegalt tilbage i Danmark.

SOLGT AF EN STIKKER FOR 100 Kr.

5. december 44 bliver Peter Fyhn anholdt. 19. december tages en hel række af gruppen, da de ankommer enkeltvis om morgenen til en god kontakt på Østerbro. Senere opklares det, at der har været en stikker i inderkredsen. Han har nedværdiget sig til at sælge gode kammerater til Gestapo for sølle 100 kr. pr. individ.

Kim og Jørgen Winthers betydning synes i første omgang ikke at være gået op for tyskerne. Kim kommer til Froslev den 7. februar 45. Men allerede 11. februar kaldes han tilbage til København. Gestapo har fundet ud af en hel masse. Han og flere af de andre anholdt fra gruppen kommer under stærk tortur. 4. april dømmes han og tre andre til døden hos Pancke på Dagmarhus. Fire andre får lange tugthusstraffe.

Peter Fyhns svigerfar, professor Linderstrøm Lang, Kims morfar, fhv. kommandørkaptajn M. E. Malthe-Bruun m.fl. skriver benådningsansøgninger personligt til Pancke og Werner Best. Får smilende, glatte svar, halve løfter. Men bagefter afslår både Best og Pancke pr. brev. 6. april henrettes de fire ved skydning i Ryvangen.

Bjarne Nielsen Brovst' bog har et stort materiale med. Hele dagbøger fra Kim. Fra Stenhus. Fra Lille Svenstrup. Og fra fængslet. Og fra hans sørejsler.

BEST - JØDERNE - OG MODSTANDEN

Man får også et godt billede af ærkenazisten, Heydrichs ungdomsven, »blodhunden fra Paris«, den glatte jurist og kyniker, tyskernes befuldmægtige i Danmark under besættelsen, dr. Werner Best. Han skåned ikke, som nogle måske mener, Danmarks jøder. Tværtimod var det ham, som fik dem deporteret. På et tidspunkt, da han stod svagt overfor den militære tyske leder i Danmark, general von Hanneken, og overfor en række instanser i Berlin med folk som Himmler og Hitler i spidsen.

En af hans undergivne, marineattachéen Georg F. Duckwitz, vidste besked med deportationerne fra 11. september til han 28. september hemmeligt underrettede sin danske ven, socialdemokraten Hans Hedtoft. Så Duckwitz, som i modsætning til Best er død for et par år siden, har ikke helt så stor en glorie at beråbe sig overfor det danske folk, som hidtil ment af mange. Han lod 17 dage gå, inden han tog sig sammen. En anden, en dansker, som heller ikke står alt for smukt, efter bogens oplysninger - og hvad man sådan set vidste i forvejen - er Helmer Rostings fra Dansk Røde Kors, tidligere Folkeforbundets kommissær i fristaden Danzig. Han var godt inficeret med nazisme - og tog da også sit eget liv sidst på krigen.

Da han hørte rygterne om, at de danske jøder skulle jagtes - som jøderne var blevet det i alle andre af Hitlers besatte lande - så foreslog han minsandten, at man jo bare kunne fange jøderne og kommunisterne og så slippe danske soldater og snart også officererne løs til gengæld. (Underforstået skidt med jøder og kommunister).

Som det skrives med nogle gode hip til det danske departementschefstyre med Nils Svenningsen fra udenrigsministeriet i spidsen (side 133): »Det var en Guds lykke, at den danske befolkning i sig havde en rodfæstet afsky for racisme, så »kun« et fåtal af jøderne blev deporteret. Jødeaktionerne kunne være blevet en gigantisk »succes«. For regeringen Scavinius var jøde-spørgsmålet dog en kabinets-sag. For departementchefstyret under Nils Svenningsen var sagen intet.«

FOR MIG ER KIM DER STADIG

I et sidste afskedsbrev skriver Kim Malthe-Bruun 4. april 1945 bl.a.:

»Nu dør jeg, og jeg ved ikke, om jeg har tændt en lille flamme i et andet sind, en flamme, som kan overleve mig.«

Som vi skrev det tidligt i denne artikel, så glemte hans mor ham aldrig, kom aldrig over tabet. Og til bogens forfatter har Kims forlovede fra dengang, Hanne, som han traf i april 1941, da de var ganske unge, hun bare 16 år, heller aldrig glemt ham. Hun sagde nylig til Bjarne Nielsen Brovst, 40 år efter alle disse begivenheder:

For mig er Kim der stadig. Et eller andet sted ude i rummet. Det kan være en solopgang, måske set de hundreder af gange. Men

denne ene morgen ejer man følelser dybe nok til, at man er sikker på, at solopgangen har med Kim at gøre, ja måske er det ham, man kan takke for den.

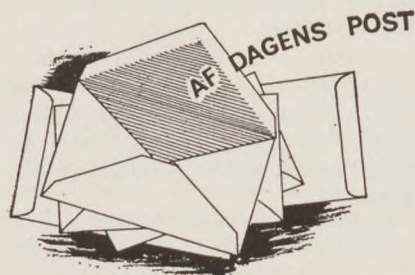
(Bjarne Nielsen Brovst: Kim Malthe-Bruun og krigen. 225 sider, 118,50 kr. Poul Kristensens forlag, Herning.)

Johs. Rasmussen

JERNBANEFOLK UNDER KRIGEN

Carl Otto Petersen, hvis far var lokomotivfører under hele krigen, har skrevet en bog »De sorte tog - Lokomotivmænd i krig«. Det er en skildring af den farlige hverdag for jernbanernes folk, for hver dag kunne betyde sabotage, luftangreb eller tyske terroraktioner. Bogen er illustreret med en række fotografier, der er stillet til rådighed af Frihedsmuseet.

(Carl Otto Petersen: De sorte tog - Lokomotivmænd i krig - 208 sider, 144,00 kr. - Forlaget Hamlet)

HVEM KENDER TIL SKYDEØVELSER PÅ ORØ?

Vi har modtaget denne efterlysning:

Før påsken i 1944 havde modstandsorganisationen »Ringene« nogle skydeøvelser på en underjordisk bane på Orø i Holbæk Fjord. Øen var ikke besat af tyske soldater, men tyskerne fik færten af skyderiet og foretog sammen med dansk politi en undersøgelse. Undertegnede, der deltog i en enkelt af øvelserne, er interesseret i nærmere oplysninger om, hvad der skete.

P. Rivad
Linggården 9
2300 København S

HVOR ER FRIHEDSFANEN?

Foreningen af Gestapofanger på Sjælland ejer en fane, kaldet Frihedsfanen. Den er som armbindet holdt i blå, hvidt og rødt. Den oprindelige fane opbevares nu på Frihedsmuseet, men den nye udlåner man af og til til andre foreninger. For tiden ved man ikke, hvor den befinder sig, og det vil man gerne hitte ud af. Derfor bedes den, der for tiden har den, fortælle dette til formanden Solveig Skjøtt, Dalsø Park 128, 3500 Lille Værlose (02)48 56 74.

DET VAR FORMENTLIG SVEND OTTO NIELSEN

I vort blad for august fortæller Tom Hansen, Fredericia, om en hilsen, han fik fra sin forgænger i celle 262 i Vestre Fængsels tyske afdeling. Den var undertegnet John, og han spurgte nu: Var det en hilsen fra storsabotøren, matematiklærer Svend Otto Nielsen?

Vi har slået efter i Ib Damgaard Petersens bog: Faldne i Danmarks Frihedskamp, hvor der på siderne 329-30 står ret meget om John, men da der ikke står noget nummer på den celle, han sad i, har vi spurgt bogens forfatter, der råder over et stort materiale. Det er Ib Damgaard Petersen.

Han svarer, at Tom Hansen formentlig har ret.

Vi kan antagelig ikke komme sagen nærmere på nuværende tidspunkt.

Om at opgive sine kilder

Vi bragte også i vort blad for august en artikel: Episoder fra Osnabrück (side 88). Vi ledsagede den med en tegning af beboelsesvogn i SS Baubrigade og anførte, at vi havde lånt tegningen fra bogen »Helvede har mange navne«. Vi er imidlertid blevet gjort opmærksom på, at tegningen er af den nævnte bog lånt fra bogen: Danske i tyske koncentrationslejre, så vi burde have anført denne bog som kilde. Tegningen er for øvrigt udført af general F. B. Larsen, gennem en årrække formand for Kammeraternes Hjælpefond.

Adresselisten

Adresselisten på bladets sidste side er nok en nyttig ting. Imidlertid er den denne gang undergået en vis forandring, hvilket er en udløber af mødet i det fælles bladudvalg den 11. september.

Der er fulgt den linje, at hver lokalforening figurerer med formand og kasserer. Dette er sket for at skaffe plads til en fortegnelse over de feriemuligheder, der foreligger inden for kammeratskabskredsen.

GODT AT VIDE

Kan pensionen flyttes med til udlandet?

Ja, i de fleste tilfælde.

Under midlertidigt ophold, d.v.s. i indtil eet år kan pensionen udbetales under opholdet i udlandet. Det er dog en betingelse, at man bevarer bopæl herhjemme.

Under længere ophold i udlandet end eet år gælder følgende regler:

Tager man fast ophold i udlandet, ligegyldigt hvilket man vælger, kan pensionen medtages, når den er opnået inden flytningen til udlandet. Folkepensionen må i så fald ikke være nedsat på grund af optjeningsprincippet, hvilket vil sige, at man skal have haft fast bopæl i Danmark i mindst 40 år efter det fyldte 15. år, eller man skal have haft fast bopæl her i landet i mindst 10 år efter det fyldte 15. år og heraf mindst 5 år umiddelbart forud for det 67. år. For invalidepension er det en betingelse, at man efter det fyldte 15. år og umiddelbart forud for pensionsbegæringen har haft fast bopæl i Danmark i mindst 10 år.

De her nævnte regler om at kunne medtage pensionen (folke- og invalidepensionen) *overalt* i udlandet, omfatter *ikke* pensionstillæg, ægteskabs- eller hustrutillæg.

Tager man ophold i et andet EF-land eller i et andet nordisk land, kan man medtage både folke- og invalidepensionen *samt* eventuelle pensionstillæg, ægteskabs- eller hustrutillæg. Retten til at få dansk pension i et andet nordisk land gælder som regel kun, indtil man kan opnå pension i det land, hvor man har taget ophold.

Der kræves ikke skat af pensionen herhjemme, når det kan attesteres, at pensionen bliver beskattet, dér hvor man har taget ophold. En blanket til dette brug fås hos social- og sundhedsforvaltningen (pensionskontoret) *inden* afrejsen.

NB: Ovennævnte gælder ikke, hvis man tager ophold i et andet nordisk land. I dette tilfælde bliver pensionen beskattet her i landet.

Hvis man beslutter at tage ophold i udlandet og vil have pensionen eftersendt, skal man i god tid i forvejen tale med social- og sundhedsforvaltningen for at få at vide, hvorledes man skal forholde sig.

Erhvervsudygtighedsbeløbet (rettelse)

Vi bragte i sidste nummer nogle nye takster, bl.a. for erhvervsudygtighedbeløbet. Vi er gjort opmærksom på, at dette beløb nedsættes, hvis man får rente i henhold til erstatningsloven.

Boligydelse til pensionister med el- eller gasvarme

Der er kommet en ny lov med regler for boligydelse til pensionister, der bor i lejlighed med el- eller gasopvarmning. Herefter kan ifl. lovens paragraf 7, stk. 2 den udgift til leje eller boligafgift, hvoraf boligydelsen beregnes, forhøjes med 5 pct. Betingelserne er, at lejligheden udelukkende opvarmes enten med el eller med gas, og at pensionisten betaler den fulde udgift hertil.

Loven trådte i kraft den 1. juli 1980. Pensionister, der udelukkende har gas- eller elopvarmning (kun en af delene - altså ikke både el og gas), kan derfor henvende sig til socialforvaltningen og anmode om forhøjelse af boligudgiften. Der kan dog højst udbetales ialt 1.130 kr. pr. måned.

FORENINGERNE

SAMMENSLUTNINGEN

Fra hovedbestyrelsesmødet i september

Det oplystes, at der agtes afholdt møde i »lovudvalget« (det fælles forhandlingsudvalg) i løbet af november.

Til den af en kreds af læger indstiftede »Paul Thygesen-Fond« har Fangesammenslutningen ydet et bidrag på 500 kr. ligesom de fleste fangeforeninger har sendt bidrag.

Fangesammenslutningens Rekreationsfond har som gave sendt 5000 kr. til hvert af de fire feriesteder, der kan benyttes af tidligere fanger og modstandsfolk (Kegnæs, Anholt, Smidstrup og Nors Hovedgaard). Rekreationsfonden har endnu midler til at fortsætte i ca. et år. Det godkendtes, at fondens bestyrelse undersøger mulighederne for at skaffe nye tilskud til rekreationsfonden, f.eks. fra tipsmidlerne.

Problemet om arealet ved KZ-mindesmærket ved Helligåndskirken drøftedes igen. Fra Neuengammeforeningen foreligger forslag om bedre tilsyn med stedets renholdelse og

om, at arealet anlægges, så det får karakter af et gravsted. Der er forhandlinger i gang med kirkeministeriet, og Fangesammenslutningen repræsenteres her af Ehgon Nielsen (Sachsenhausenforeningen).

Der forelå regnskab for 4. maj arrangementerne. Det samlede regnskab balancerede smukt med et mindre overskud.

Det oplystes, at de tilsluttede foreninger i indeværende regnskabsår hidtil har ydet 2.600 kr. som bidrag til Fangesammenslutningens arbejde.

Det vedtoges, at næste repræsentantskabsmøde afholdes søndag den 22. februar i København.

Fra foreningerne forelå følgende oplysninger:

Neuengammeforeningen har haft en vellykket pilgrimsfart til Meppen-Versen-Neuengamme med ca. 100 deltagere, deriblandt fire svenske Røde Kors-folk.

Den 14. november holdes den traditionelle aften med »gule ærter« i politiets lokaler i Nyropsgade.

Theresienstadtforeningen har medlemsaften 8. oktober i Ny Kongensgade 6.

Stutthofforeningen sender i nær fremtid tre repræsentanter til Polen for at studere museet i Stutthof og et Stutthof-arkiv i Gdansk.

Sachsenhausenforeningen sender i september repræsentanter til kongres i den franske Sachsenhausenforening i Perpignan, hvor der samtidig er møde i den internationale Sachsenhausenkomité.

Buchenwaldklubben har kransenedlægning 19. september og medlemssammenkomst om aftenen. Den 25. november holdes det traditionelle andespil i »Uranienborg« ved Polititorvet.

Landsforeningen Gestapofangerne har på et møde i august rettet henvendelse til den udtrådte Sjællandsafdeling om genoptagelse af samarbejdet.

Erhvervshæmmedes landsforening har landsledelsesmøde i oktober i Århus.

Novemberfest afholdes i Lejbjergcentret lørdag den 1. november fra kl. 19. Der bliver kaffebord med kammeratligt samvær.

Interesserede skal tilmelde sig forud til festudvalget.

SOMMERUDFLUGTEN

Festlig, folkelig, fornøjelig og endog noget kulturel var turen, som startede den 13. august kl. 13 fra vort center på Østerbro 38.

Vejret overtraf alles forventning, og mad og service var fuldt på højde med tidligere ture.

Arrangørerne havde denne gang tilsigtet, at turen ikke skulle være alt for lang hverken i afstand eller tid, og begge dele blev til fulde opfyldt.

Der var 50 deltagere, og de nød kørslen i en komfortabel bus med et godt virkende højtaleranlæg, som turens »vejleder«, Ib Elmann, formand for kulturudvalget i Brovst kommune med flid benyttede for at fortælle om egnen, vi kørte igennem.

Først passerede vi næsten uendelige flade områder - hævet havbund, som er tørlagt og nu leverer en stor kornhøst, derefter op over bakkerne mod Jammerbugtens kyst, hvor vi gjorde holdt og drak kaffe i restaurant Fosdalen.

Efter kaffen spadserede de mere letbenede af selskabet gennem selve Fosdalen, der er en vældig kløft, skabt under isbræen gennem den høje kystklint og nu med en bevoksning af utrolig frodighed.

Efter denne oplevelse kørte vi til herregården Bratskov ved Brovst, hvor Ib fortalte livligt og malende om herregårdens betydning gennem tiderne. Der var også spadseretur i den imponerende park. Det hele er nu under restaurering, idet Brovst kommune har købt gården og nu vel nok vil bruge den som medborgerhus eller kulturhus, hvad den også synes som skabt til.

Kommunen har for nylig i nærheden bygget kommunekontor, og Ib fortalte som kuriosum, at man var kommet ud for overraskelser ved grundudgravning, idet man var stødt på et stort hulrum under jorden, et »jordfaldshul«, som var opstået enten ved udvaskning af kalken i jorden eller var blevet stående efter afsmeltning af en stor nedtrykket isblok. Det var ikke nærmere undersøgt, hvad årsagen til hullet var, men det blev i al fald forsvarligt lukket ved udstøbning, så kommunekontoret kunne funderes forsvarligt.

Efter denne rundvisning på Bratskov fortsatte selskabet retur til restauranten, hvor der var dækket festligt bord, og hvor der blev serveret smørrebrød med »tilbehør«, så stemningen var god, da dansen begyndte. Dansen gik livligt til kl. 23, da vi »bussede« tilbage til Aalborg.

Alle kom vel hjem - en stor og mangesidig oplevelse rigere.

KAMMERATERNES HJÆLPEFOND

DEN NYE FORMAND

Civilingeniør Mogens Dyre, Danfoss, Nordborg.

Fra oktober tiltrådte civilingeniør Mogens Dyre som formand for Kammeraternes Hjælpesfond, idet han afløste general F. B. Larsen, der har ønsket at fratæde af tidsmæssige grunde. Den hidtidige formand fortsætter dog i bestyrelsen.

Mogens Dyre er chef for teknisk forskning på Danfoss i Nordborg. Han har en helt utraditionel baggrund for sit nuværende virke som en dynamisk, industriel forsker, både på det teoretiske plan som anerkendt lektor vedrørende teknisk management og som højt estimeret praktiker i Danfoss' forskningsafdeling.

Dyre er født på Frederiksberg, og efter sin studentereksamen tog han adgangseksamen til officersskolen og Polyteknisk Læreanstalt. Han blev fast officer, først som premierløjtnant i 1940, kaptajn løjtnant i 1943 og som major i 1949. Samme år våbeningeniør fra Forsvarsakademiet (ligestillet med civilingeniør). Fra 1949 til 1955 gjorde han tjeneste i hærens tekniske korps. I denne periode var han bl.a. chef for elektroniksektionen samt tilknyttet forsvarrets forskningsråd.

I 1956 sluttede den militære karriere, og Mogens Dyre blev ansat på Danfoss.

ERHVERVSHÆMMEDE

KØBENHAVN

Sammenslutningen af Erhvervshæmmede fra Frihedskampen, Københavns afdeling afholder generalforsamling mandag den 27. oktober 1980 kl. 19.30 i Havnerådssalen på Københavns Rådhus.

Dagsorden:

1. Valg af dirigent
2. Formandens beretning
3. Indkomne forslag
4. Valg: 1. Formand, 2. Fire bestyrelsesmedlemmer, 3. To suppleanter
5. Eventuelt

Forslag, der ønskes behandlet på generalforsamlingen, skal indsendes til bestyrelsen senest 8 dage før generalforsamlingens afholdelse. Gyldigt medlemskort for 1980 skal forevises ved indgangen.

Bestyrelsen

AALBORG

Der indkaldes herved til generalforsamling på centret mandag den 20. oktober kl. 19.30 med følgende dagsorden:

1. Valg af dirigent, 2. beretning, 3. udvalgsberetninger, 4. regnskab, 5. valg til bestyrelsen, følgende er på valg: A. J. Jørgensen, Olaf Redder, Marius Thomsen, Aase Nielsen, Bremer Sørensen, 6. valg af revisor - nuværende er Chr. Clausen, 7. fremtidsopgaver, 8. indkomne forslag og 9. eventuelt.

Forslag må være bestyrelsen i hænde senest 8 dage før generalforsamlingen.

Åbo

I 1957 blev han leder af virksomhedens el-laboratorium og chef for forsøgsafdelingen indtil 1960, hvor han blev personlig assistent for konstruktionsdirektøren. I 1964 blev han chef for forskningsafdelingen.

Han er medlem af Akademiet for de tekniske Videnskaber, medlem af bestyrelsen for Teknisk Forlags Fond og medlem af Andreas Jepsens uddannelseslegat, formand for Idrætsfonden for Nordals samt næstformand for bestyrelsen for Paul Bergsøes Selskaber.

Mogens Dyre har siddet i Froslev og Neuengamme.

NEUENGAMME

Dokumentenhaus ved Hamborg er nu under opførelse

Færden til lejrene ved Ems-Kanal og Neuengamme med 93 deltagere

Det var en virkelig glæde for Landsforeningen af KZ-fanger fra Neuengamme at kunne notere rekorddeltagelse til den årlige pilgrimsfærd til lejrene ved Ems-Kanal og Neuengamme.

Torsdag den 4. september påbegyndtes færdens hhv. kl. 7.00 fra Hovedbanegården i København og kl. 9.00 fra Odense med opsamling af jyderne fra Fredericia kl. 10.45. 93 deltagere havde meldt sig fra alle dele af landet. Blandt dem glædelig nok mange unge, børn af gamle fanger. Sjællandsholdet kørte til Gedser og havde en dejlig sejltur til Travemünde i den skønne eftersommer med varmt og dejligt vejr.

På afveje

Turistbusserne fra København og Odense ankom næsten samtidig til Meppen ved 20-tiden. Københavnerbussen var lidt senere

fremme end ventet, for, som det hører sig til på Meppenturen, skal man helst lidt på afveje. Her forvildede man sig trods mange »kendte mænd« ad Emden til.

De mange deltagere måtte indkvarteres på tre hoteller i Meppen. Men Dagmar og Villy Mørk Jensen, Thisted, var tidligt i Meppen og havde fordelt værelserne på forhånd til alles tilfredshed.

Trods den anstrengende rejse var der stor gensynsglæde, mange er kommet her gennem årene og sammenholdet mellem de gamle fanger fra lejrene i Dalum og Versen er noget enestående.

Til Lingen og Holland

Fredag den 5. september var til fri rådighed. Men de fleste deltog i en fællesudflugt til Lingen, der er en smuk gammel by ca. 20 km fra Meppen. Fra Lingen kørtes til den hollandske grænse ved Coevorden, hvor man kunne handle todfrie varer i de store forretninger, der ligger her.

Om aftenen samlede deltagere til fælles-spisning på Hotel Pöker. Her havde man den glæde, at fire repræsentanter fra Bernadotte-Detachmentet ankom under ledelse af Lenart Elving. De var kørt den lange vej fra Stockholm til Meppen for at deltage i højtidelighederne. Yderligere kom repræsentanter for unge tyskere, der arbejder i tilknytning til organisationen af tidligere Moorsoldaten. De deltog ligeledes i højtidelighederne næste dag.

Dalum, Versen og Esterwegen

Lørdag den 6. september kørtes kl. 10.00 fra Meppen til Dalum. Her samlede man ved den tidligere kz-lejrs gravplads og gik samlet efter foreningens fane til monumentet for kz-fangerne. Landsforeningens formand Holger

Grome bød den store forsamling velkommen og rettede en tak til Bernadottefolkene, der var kommet til stede. Holger fremhævede også, at Jyllandskorpset var repræsenteret blandt deltagerne. Han omtalte den betydning, det havde haft for de danske fanger i Versen, da der kom danske fanger til Dalum, da de havde medbragt danske Røde Kors-pakker og tøj til danskerne i Versen.

Holger Grome gav derefter ordet til Axel Lauritzen, der selv har været fange i Dalum-lejren. Axel talte bevæget om tiden i denne lejr. Hertil ankom 120 danske fanger i januar 1945. Man havde været beskæftiget med fæstningsarbejde og tørvegravning. Foreningens krans blev nedlagt af Tove Grevy, der er Axels datter. Derefter sang forsamlingen »Altid frejdig«.

Fra Dalum fortsattes til Versen. Versen-lejren benyttes i dag som fængsel og har indtil for få år siden ligget med de gamle træbarakker, som blev opført i 1938 og benyttet under krigen. I dag er alle barakkerne revet ned og et moderne fængsel er under opbygning. Kun lidt af det gamle pigtrådshegn er tilbage.

På gravpladsen, der ligger tæt ved den tidligere koncentrationslejr, bød Holger Grome velkommen. Holger udtalte, at det var med dyb vemod, at man atter stod på dette sted. 127 danske ankom hertil i november 1944 med en kommando, der talte 2000 mand. Forholdene var så slette, at i løbet af den første måned døde 520 fanger. Af de 127 danske døde de 36. Af dem ligger endnu 8 begravet i massegravene i Versen, idet det ikke var muligt at identificere dem senere. Holger gav derefter ordet til den 86-årige Peter Lassen, der også har været fange i Versen.

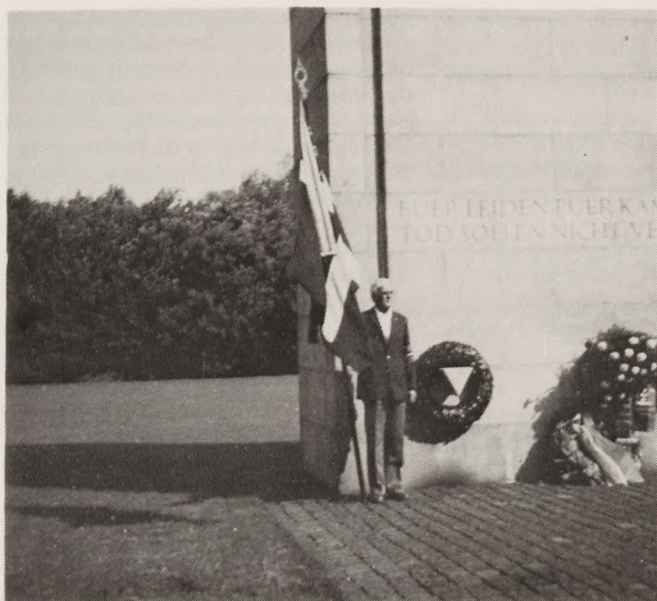
Far og søn i samme lejr

Peter Lassen er sønderjyde og deltog tvangsmæssigt i den første verdenskrig som soldat på tysk side. Under den anden ver-

Lejren i Versen, hvor der nu bygges et nyt fængsel.

Axel Lauritzen med Neuengammeforeningens fane ved monumentet i Neuengamme.

Arnold Jensens to sønner, Hasse og Steen ved monumentet i Esterwegen.

denskrig kom Peter Lassen i tysk fængsel sammen med sin søn Hans Christian, som medlemmer af modstandsbevægelsen i Odense. Begge blev deporteret til Neuengamme og derfra til Versen, men far og søn overlevede.

Peter Lassen talte bevæget om den svære tid, de danske fanger havde gennemlevet i Versen. Han mindedes julen 1944, hvor det var lykkedes de danske fanger at smugle et juletræ med ind i lejren. Det var blevet pyntet med sølvpapir-strimler, som man havde rigeligt af, nedkastet af de engelske og amerikanske bombefly for at ødelægge tyskernes pejlinger. Paul Holt havde talt, og man havde sunget.

Peter mindedes også den dag, da han syg og nedbrudt var faldet sammen under det hårde fæstningsarbejde. Han kunne ikke slæbe sig hjem. Men to mænd havde taget ham under armene og fået ham tilbage den lange vej til lejren. Det var hans søn og Holger Grome. Peter Lassen udtalte sin tak til dem. De havde reddet hans liv.

Peter Lassen udtalte sin frygt for fremtiden nu i 35-året for vor befrielse. Freden er det skønneste, vi har på jorden. Men vi lever i dag på en krudttønde, hvor kun en lille gnist vil kunne få de frygteligste følger.

Derefter nedlagde Hans Christian Lassen foreningens krans ved monumentet på kz-kirkegården.

Fra Versen fortsattes til Esterwegen. Undervejs gjorde man ophold ved Dörpen, hvor de over 100 deltagere blev bispist på bedste måde. Værten var også blevet advaret på forhånd, og hele familien fra yngste søn og op-efter var sat i arbejde for hurtig betjening.

I Esterwegen var den lokale presse til stede og var synlig imponeret over det store fremmøde. Ved mindestenen for den tyske fredskæmper og antinazist Carl von Ossietzky (1889-1938) læste Køster en hilsen fra Ossietzkys datter Rosalinda til forsamlingen. Derefter udtalte Peter Lassen mindeord om vor tyske kammerat August Baumgarte, der var leder af organisationen af tidligere Moorsoldaten. Baumgarte afgik ved døden i april 1980 og havde gennem de sidste år fulgt os på vor færd til lejrene ved Ems Kanal.

Ved det store monument på kz-kirkegården i Esterwegen talte Arnold Jensen, Kibæk. Arnolds søn Hasse bar forsamlingens fane, og Arnolds søn Steen nedlagde foreningens krans.

Efter disse værdige og smukke højtideligheder vendte forsamlingen tilbage til Meppen.

Et dansk flag som hilsen fra kammeraterne i Rensborg

Søndag morgen den 7. september kortes tidligt fra Meppen den lange vej til Neuengamme, hvortil man ankom lidt i 12. Her var mødt et stort antal tyske kammerater, bl.a. Amicale Internationale de Neuengammes generalsekretær Fritz Brinkmann, repræsentanter for den vesttyske Neuengammeforening, forfulgte Socialdemokrater, Jugendring, Senatet i Hamborg, VVN m.fl. Her var også unge fra Rensborg, der medbragte et dansk flag. Den store forsamling gik først til Danmarks-stenen med foreningens fane i spidsen.

Her rettede Holger Grome en tak til de fremmødte, og Knud Lynges hustru nedlagde foreningens krans. Herfra fortsattes til hovedmonumentet, hvor Landsforeningens sekretær N. O. Køster talte. Han rettede en tak til de fremmødte og udtalte bl.a., at man nu igennem mange år var draget på pilgrimsfærd til lejrene ved Ems Kanal og Neuengamme. I år — 35-året for vor befrielse — er vi flere end tidligere, heriblandt mange af vore unge, der har forstået betydningen af denne færd.

Vi står på dette minderige sted, og her kan vi se, at et omfattende byggeri er i gang. Dette byggeri omfatter et museum, et Dokumentenhaus, der vil komme til at vise Neuengammes historie, en afsløring af nazismens ideologi og skrækherredømme fra årene 1933-45. Han rettede en tak til bystyret i Hamborg og de personer, der havde gjort rejsningen af denne bygning mulig. Derefter nedlagde Køsters søn Søren foreningens krans. Endvidere nedlagdes en smuk krans af vore svenske kammerater samt fra vore tyske kammerater i VVN.

Herfra fortsattes til krematoriepladsen, hvor formanden for Dachau-Klubben, Erik Beermann, talte. Han mindedes de millioner,

Ved mindestenen for antinazisten Carl von Ossietzky.

der var gået til i de tyske koncentrationslejre og udtalte, at vi, der overlevede, havde trukket frinummer i dødens lotteri, bl.a. på grund af den storstilede hjælp, vi havde fået gennem Røde Kors. Erik sluttede med at citere Olav Holsts gribende digt »Til en kammerat, der døde i tysk koncentrationslejr«. Derefter nedlagde Lennart Elving fra Bernadotte-Detachementet foreningens krans. Lennart Elving tog derefter ordet med en hilsen fra de svenske kammerater og en tak for dagenes samvær.

Fra Neuengamme fortsattes til Schwarzenbek, hvor Landsforeningen var værter ved en spisning på Hotel Schröder.

Her skiltes vore veje, og turen gik hjemover med en tak til alle, der havde været med til at organisere en mindeværdig pilgrimsfærd med loftet om at mødes igen i 1981!

NK.

TIL MEDLEMMERNE

Foreningen FRIHEDSMUSEETS VENER indbyder herved til efterårets arrangementer:

Mandag den 27. oktober kl. 20.00: Oberst Gunnar Langberg taler om: I Norge april 1940.

Mandag den 10. november kl. 20.00: Fhv. luftkaptajn, kaptajn Kjeld Rønhoft taler om: Spitfireflyver under 2. Verdenskrig.

mandag den 24. november kl. 20.00: Meddelelse herom ved foregående møde. Frihedsmuseets Venner har nu ca. 1.140 medlemmer.

Frihedsmuseet er meget afhængig af

I mindet om vor næstformand

Vilhelm Læssø Christensen

der afgang ved døden
den 15. august 1980.

*De Erhvervshæmmede fra
Frihedskampen,
København afdeling,
Bestyrelsen*

de indtægter, foreningen kan give, og vi håber derfor, at man vil gøre alt muligt for at skaffe endnu flere medlemmer.

Med venlig hilsen
Bestyrelsen

NR. 100.000

Det er blevet en tradition, at Frihedsmuseet i København hvert år markerer besøget af årets gæst nr. 100.000. Det skete i år den 12. august, hvor den pågældende blev budt velkommen af museets leder Jørgen H. Barfod, der samtidig overrakte en gave fra museet. Gæsten var en af ægteparret Frank og Elisa Fleumenhaf fra USA.

Den dårlige sommer menes at være årsagen til, at tallet 100.000 besøgende blev nået en uges tid senere end sidste år, men det er jo trods alt et flot besøgstal.

MINDEORD

Vilhelm Læssø Christensen

Læssø gik pludselig bort 55 år gammel. Han var en af de ledende i modstandsbevægelsen på Lolland. I krigens sidste måned var han og hans kammerater i ildkamp med tyskerne, hvor han blev hårdt såret, kammeraterne fik ham væk, men da Læssø var stærk eftersøgt, fik han kun nødtørftig lægebehandling, og først da krigen sluttede, kom han under kyndig pleje.

Læssø var i flere år på Ortopædisk Hospital, men blev aldrig rigtig rask, men livsmod manglede han aldrig. Så snart han var udskrevet, begyndte han at arbejde, og det klarede han en del år, men så begyndte hjertet at svigte, men give op ville han ikke. Læssø gik ind i De Erhvervshæmmede, hvor han udførte et stort arbejde. Ved hans død var han næstformand i foreningen.

Læssø var en fin og ærlig kammerat, og vi vil alle savne ham og hans gode humor.

KWP.

Oberst E. A. Schultz, Aabenraa, blev 60 år. Døden indtrådte overraskende umiddelbart efter et møde for hjemmeværnets regionsledere. Schultz var reserveofficer i hæren og blev i 1943 knyttet til politiet, samtidig med at han i modstandsbevægelsen i Aabenraa øvede en dristig og aldrig svigtende indsats.

Frihedskampen tændte hos Schultz interesse for hjemmeværnet, hvor han blev en af

pionererne. Han var i mange år chef for hjemmeværnsdistrikt Aabenraa, og for knap et år siden blev han udnævnt til oberst og chef for hjemmeværnets region III.

En anden konsekvens af hans modstandsbevægelse blev indsatsen for 4. Maj Kollegiet i Aabenraa, hvis efor han var fra starten i 1965 og til 1976. Med pietet for kollegiets grundholdning og med forståelse for de unges trivsel lagde han de retningslinjer, hvorefter kollegiet stadig drives, og gennem et årsskrift bevarede han forbindelsen med mange tidligere elever og styrkede tillige interessen for kollegiets drift gennem en meget bred vennekreds.

ANNE FRANKS FAR

Otto Frank, der var far til den purunge forfatterinde af »Anne Franks Dagbog« døde den 20. august i sit hjem i Basel i Schweiz i en alder af 91 år.

Otto Frank har haft et bemærkelsesværdigt liv. Han var søn af tysk-jødiske forældre, og selv var han handelsmand samt bankier i Frankfurt, da Hitler kom til magten.

Da Hitler i 1933 startede sine berygtede anti-jødiske kampagner, emigrerede Otto Frank med sin hustru og to døtre på henholdsvis syv og fire år til Holland.

Det lykkedes ham at begynde et nyt liv i Amsterdam, og familien var faldet godt til, da Hitler slog til igen ved at besætte Holland, hvor jøde-forfølgelsen omgående blev sat i system.

Familiens tilværelse og deportationen til tyske KZ-lejre relativt kort inden krigen var forbi, er blevet verdenskendt gennem Annes dagbog.

Otto Frank selv overlevede det tyske helvede, og da han havde læst dagbogen, som hans ene kontordame, Miep, havde gemt, modnedes en tanke hos ham. Hele sit liv viede han forståelsen mellem nationerne. I det sidste år levede han stilfærdigt med sin anden hustru, der ligeledes er jøde, og selv har mistet sin første mand og en søn.

Fhv. rektor ved Århus Katedralskole, Aage Bertelsen, Silkeborg, 78 år. Aage Bertelsen var købmandssøn fra Silkeborg.

Da tyskerne iværksatte deportationsplanerne mod de danske jøder, var han meget aktiv i bestræbelserne for at skjule dem og få dem sejlet til Sverige.

Selv måtte han flygte til Sverige i 1943, og her virkede han ved den danske skole i Lund. I 1947 blev han rektor for Århus Katedralsskole.

Han udgav i 1952 bogen »Oktober 43« om redningen af de danske jøder. Bogen kom i et stort oplag ikke blot i Danmark, men også i udgaver på amerikansk, engelsk, hebraisk, tysk og svensk og bragte ham æresdoktorgraden ved The Jewish Theological Seminar of America.

I 1969 trak han sig tilbage fra rektorstillingen i Århus og flyttede til sin fødeby Silkeborg, hvor han tilbragte et travlt otium.

ADRESSE- LISTE

SAMMENSLUTNINGEN AF DANSKE FANGER FRA FRIHEDSKAMPEN 1940-45

Fmd.: Oskar Verner, Murergade 10, 2200 Kbh. N. (01) 35 50 12.
Næstform.: Erik Beermann, Toldbodgade 61, 1253 Kbh. K. (01) 14 04 31.
Sekr.: P. Nielsen, Bjernedevej 40a, 2700 Brønshøj. (01) 74 26 35.
Kass.: Bernt Johannesson, Kongshvilevej 20, 2800 Lyngby, giro 5 11 79 17.
Bestyrelse: H. Davidsen, Frode Toft, Arnold Jensen, Hans Andersen, Axel Lauritzen, Lilian Olsen, Max Gritzman, Jørgen Lind, Solveig Skjøtt og Richard Andersen.

BUCHENWALD-KLUBBEN

Fmd.: Hans Andersen, Onsgårdsvej 17, 2900 Hellerup. (01) 61 18 91.
Kass.: Johs. Damsgård, Herninggade 1, 2100 København Ø. (01) 42 55 72.
Odense: Carl Aage Hansen, Kærmindevej 25, 5000 Odense. (09) 12 71 99.
Århus: Håkon Thomsen, Søndervangen 20, 8260 Viby J. (06) 14 53 95.
Aalborg: G. Hansen, Østre Allé 47, 9000 Aalborg. (08) 12 73 63.

DACHAU-KLUBBEN

Fmd.: Erik Beermann, Toldbodgade 61, 1253 København K. (01) 14 04 31.
Kass.: Agner Vennike, Præstelængen 19, København NV. (01) 10 72 60. Giro 58 718.
Socialsekretær: Otto Laugesen, Dragstrupvej 118, Ml. Jølby, 7950 Erslev Mors. (07) 74 16 64.

LANDSFORENINGEN ERHVERVSHÆMMEDE FRA FRIHEDSKAMPEN

Fmd.: Oskar Verner, Murergade 10, 2200 Kbh. N (01) 35 50 12.
Kass.: Anna Strunge, Musvågevej 20, 8210 Århus V. (06) 16 98 12.
Kbhv. afd.: Kontor: Hulgårdsvej 110, 2400 København NV (01) 19 67 91.
Fmd.: R. Bonde Larsen, Marievej 7, 2740 Skovlunde. (02) 94 99 04.
Kass.: Villy Lauridsen, Rørsangervej 66, 2400 København NV (01) 10 03 09.
Socialsekretær: Carl Nommels, Kostenborgvej 23, 2650 Hvidovre (01) 75 00 67.

Esbjerg afd.: Viggo Hansen, Palnatokes Alle 19, 6700 Esbjerg. (05) 14 27 58.

Fredericia afd. Fmd.: Oskar Larsen, Indre Ringvej 199,2, 7000 Fredericia, tlf. (05) 92 58 33. Kontor Kongensgade 31 A, tlf. 93 29 73, åbent hver onsdag kl. 14-16.

Odense afd.: Øster Stationsvej 21, 5000 Odense C.
Fmd.: Richard Andersen, Giersingvænget 24, 5220 Odense SØ. (09) 15 98 27.
Kontoret er åbent hver onsdag fra kl. 10-12, men ikke om eftermiddagen. Tlf. 13 88 45.
Herudover træffes kontorets leder på tlf. 16 31 93.

Sydfyns afd.: Louis Artell, Kirkevej 6, 5892 Gudbjerg. (09) 25 18 29.
Oskar Hansen, Vognmandsvej 25, 5800 Nyborg. (09) 31 09 23.

Sjælland afd.: Ove Laursen, Dyssekilde, Ganløse, 2760 Måløv. (03) 18 30 46.

Aalborg afd.: A.J. Jørgensen (Åbo), Lemvigvej 67, 9220 Aalborg Ø. (08) 15 70 82.
Centrets adresse: Østerbro 38, 9000 Aalborg (08) 12 16 19. Åbent tirsdage 10-12, torsdage 10-12 og 14-17.

Århus afd.: Alfr. Bertelsen, Fuglebakkevej 130, 8210 Århus V. (06) 16 63 18.
Centrets adresse: Skovvangsvej 220, 8200 Århus N. (06) 16 63 18. Åbent mandag-fredag kl. 9-12 (sociale sager). Kammeratlig samvær tirsdag og torsdag kl. 14-17.

LANDSFORENINGEN GESTAPOFANGERNE

Fmd.: Ove Lembcke, Brødregade 19, Randers. (06) 42 51 30.
Midlertidig næstform.: Erik Beerman, Toldbodgade 61, tlf. (01) 14 04 31.
Kass.: Else Bentzen, Norre Boulevard 62, 8900 Randers, tlf. (06) 42 67 22.
Århus afd.: Tonny Johansen, Hangøvej 2, 8200 Århus N. (06) 10 15 19.
Kass.: Th. Nielsen, Jens Baggesensvej 66, 8210 Århus V. (06) 16 50 80.
Randers afd.: O. Lembcke, Brødregade 19, 8900 Randers. (06) 42 51 30.
Kass.: Jenny Fuks, Herman Stillingsvej 68, 8900 Randers. (06) 42 63 61.
Region I: Frits A. Lybek, Ahornvej 5, 9575 Terndrup. (08) 33 57 58.
Kass.: Sv. Jönsson, Konvalvej 45, 9000 Aalborg. (08) 18 34 73.

**FORENINGEN AF
GESTAPOFANGER PÅ SJÆLLAND:**
Solveig Skjøtt, Dalsø Park 128, 3500 Lille Værløse. (02) 48 56 74.
Kass.: Helge Brinch, CF-stationen, 3310 Ølsted. (03) 34 91 43.

HANNOVER-STÖCKEN

Fmd.: Arnold Jensen, Velhustedvej 5, 6933 Kibæk. (07) 19 14 92.
Kass.: Axel G. Nielsen, Spangevej 36, 8700 Horsens. (05) 62 24 50.

HORSERØD

Fmd.: Heinrich Davidsen, Kastrupvej 90, 2300 København S. (01) 55 34 99.

NEUENGAMME-FORENINGEN

Fmd.: Holger Grome, Tårnby Torv 24, 2770 Kastrup. (01) 50 33 86.
Kass.: Ib Lærche, Immerkær 25, 2.tv., 2650 Hvidovre. (01) 75 58 03.

RAVENSBRÜCK-GRUPPEN

SACHSENHAUSEN-FORENINGEN
Fmd.: Oskar Verner, Murergade 10, 2200 København N. (01) 35 50 12.
Kass.: Banke Jung-Jensen, Skalbjergrvej 32, 5230 Odense M. (09) 13 38 03.
Odense: Evald Lægteskov, Åsumvej 128, 5240 Odense NØ. (09) 10 24 15.

STUTTHOF-FORENINGEN

Fmd.: Helge Kierulff, Kidhøj 10, 2880 Bagsværd. (02) 98 11 77.
Kass.: Ingeman Berthelsen, Landlystvej 72, 2650 Hvidovre (01) 75 97 13.

THERESIENSTADT-FORENINGEN

Fmd.: Max Gritzman, N. Sogade 49, 1370 Kbh. K.
Kass.: Birgit Fischermann, C. J. Frandsensvej 15, 2400 Kbh. NV.

FERIEMULIGHEDER:

Anholt: Ejers af De Erhvervshæmmede. 12 senge. Adresse: 4. Maj-huset, 8592 Anholt by. Henvendelse til: Alfred Bertelsen, Fuglebakkevej 130, 8210 Århus V. (06) 16 63 18.
Kegnæs: Ejers af Kammeraternes Hjælpefond. Se øverst side 2.
Nors Hovedgård: Selvejende institution. 12 senge. Adresse: Bakken 10, Nors, 7700 Thisted (07) 98 11 95. Henvendelse: Alex Binneballe, 7700 Thisted (07) 98 11 95.
Smidstruphytten: Ejers af Gestapofangerne på Sjælland. 4 senge. Henvendelse til: Solveig Skjøtt, Dalsø Park 128, 3500 Lille Værløse (02) 48 56 74.